

κάπως χαμόγελο πρὸς τὴ ζωὴ, νὰ εἶναι κι αὐτὰ ἕνας τρόπος πολέμου, μιὰ κρυμμένη ἀντίδραση πού ἀντὶ νὰ ξεσπᾷ θεληματικά προσπαθεῖ με τὴ στωϊκὴ ὑπομονή καὶ με τὴν ἰδεολογικὴ αἰσθηματικότητά κατὶ ν' ἀλλάξῃ, κατὶ νὰ διορθώσῃ κ' ἔτσι νὰ τοιμάσῃ κάπου τὴ γέννηση πὺ καλοδέματης ζωῆς.

Δὲ συμπαθῶ καθόλου τὴν αἰσθηματικότητά κ' ἴσως αὐτὸ νὰ μὲ κἀνῃ ἄδικο σὰ διαβάζω διηγήματα σὰν τὴν «Ψεύτρα Ἀγάπη», τὴν «Καρδιά τῆς Κούκλας» καὶ τὴν «Πολιτεία τῆς σιωπῆς». Εἶναι γραμμένα με λιτότητα καὶ τοῦ φανταστικοῦ ἡ ἀπόκοσμη μαγεία τοὺς δίνει μιὰ χάρη ξεχωριστή. Ὁμως τὸ φιλοσοφικὸ τὸ νόημα μένει πάντα πολὺ ἀπαλό, σὰ μιὰν ἀπόμακρη φωνὴ καμπάνας, καὶ δὲ βρίσκω πούθεν τὴ σφιγτὴ εἰκόνα, τὴ βαθυξεριζωτὴ παρατήρηση, τὴ φράση γιὰ τὴ λέξη πού μᾶς φωνάζει πὺς ἀλήθεια ἐδῶ ἀγγίξαμε τὰ νεῦρα τῆς ζωῆς. Κάποια καταχνιά—ὁμορφὴ μὰ δολερή—μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ κόσμον καὶ κἀνει τὴν ἐντύπωση διαβατάριχη καὶ δὲν ἀφίνει τὴν ἔννοια τὴν ποιητικὴ νὰ σωματωθῇ σὲ τυραννικὴ προσωποποίηση. Καὶ κατὰ τὴ γνώμη μου ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ εἶναι τύραννος, πρέπει νὰ ζωντανεύῃ τόσο δεσποτικά, τόσο μαντευτικά, τόσο αὐτότελα τίς ιδέες του ὥστε νὰ μπαίνουν μέσα μας ἀθελά μας καὶ νὰ μᾶς κυβερνοῦν καὶ νὰ μὴν μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε πού σταματᾷ ἡ ποιητικὴ τους ὑπόσταση καὶ πού ἀρχίζει ἡ δική μας ἀντίληψη τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου.

Καὶ θὰ πῶ τώρα πὺς παρὰ πάνω ἀπ' ὅλα τοῦτα τὰ διηγήματα βάζω τὰ δυὸ ἐκεῖνα τὰ μικροῦτοικα μὰ ὀλοζώντανα—τὸν «Καμπούρη» καὶ τοὺς «Μενεξέδες». Λίγες λαφριές πεννιές, κατὶ φτενές χρωματιές ἀκουαρέλας, κι ὅμως ἡ ψυχολογία τοὺς φτάνει σὲ τόσο φιλὴ ἀνάλυση πού νὰ ξαναγυρίξῃ ἀντιδραστικὰ σὲ δύναμη συθετικὴ καὶ νὰ μᾶς παρουσιάξῃ ἀλάκερη ἀνθρώπινη ἱστορία.

Ὁ «Ἀρχιτέκτων Μάρθας» εἶναι προσωπικός μου ὀχτρός—ὀχτρός γιατί φοβοῦμαι μήπως μὲ κἀνῃ κακοκαρδίω τὸ φίλον μου τὸ Νιρβάνα. Εἶναι ἀλήθεια πὺς μᾶς εἶπε τώρα τελευταία πὺς δὲν πολυσκοτίζεται γιὰ τὰ παλιά του πονάμισα καὶ δὲν τόνε νοιάζει ἂν ἐμεῖς οἱ κριτικοὶ μαλλιοτραβιούμαστε μ' αὐτὰ, μὰ ὅπως κι ἂν εἶναι κατὶ δικό του πρέπει δίχως ἄλλο νὰ ἔμεινε μέσα σ' αὐτὸ τὸ πονάμισο καὶ θὰ ἔλεγα μάλιστα πὺς ἕνας τεχνίτης πάντα κρύβει μέσα του κάποια μυγιάγγιχτη στοργὴ γιὰ περασμένα του ἔργα γιατί, ὅσο κι ἂν τὰ ξε-

χνᾷ, ἐκεῖνα ποτὲ δὲν τὸν ξεχνοῦνε. Καὶ στὸ κάτω κάτω τὰ ἔργα εἶναι γιὰ μᾶς ὁ ἴδιος ὁ τεχνίτης.

Ὁ κ. Νιρβάνας σ' ἕνα τοῦ ἄρθρου στὸ «Νουμά» μᾶς ξήγησε ποιὸς καὶ τί εἶναι ὁ Μάρθας. Κι ὅμως δὲ συμφωνῶ καὶ πολὺ με τὸ χαρακτηρισμὸ του. Ἴσως αὐτὸ νὰ μοιάξῃ κάπως τολμηρὸ μὰ μᾶς καὶ τὸ δῶμα στέκεται τώρα μόνο του ὁ καθένας μας μπόρει νὰ τὸ βλέπῃ καὶ νὰ τὸ μελετᾷ με τὰ δικά του μάτια καὶ κρίση καὶ δὲν εἶναι θαρρῶ σπάνιο νὰ τυχαῖν πὺς οἱ ἄλλοι οἱ ξένοι κάποτε—γιὰ νὰ μὴν πῶ πάντοτε—κταλαβαίνουν τὸ ἔργο πολὺ διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ του.

Ἔτσι πού τόνε βλέπω ὁ Μάρθας εἶναι ἄνθρωπος δίχως χαραχτήρα πού ὅμως ἔχει τὴ μανία νὰ δείξῃ χαραχτήρα. Λέει καὶ περπατεῖ πὺς θέλει νὰ νικήσῃ τὴ Μοῖρα μὰ κατὰ βάθος φοβᾷται τὴ ζωὴ καὶ γιὰ νὰ σκεπασθῇ τὴ ντροπὴ τῆς ὑποχώρησης καὶ τῆς φευγάλας μεταχειρίζεται γιὰ πρόφασιν τὸ ψέμα τῆς ὁμορφιάς. Ἄν εἶταν ἀληθινὰ δυνατὸς ἄνθρωπος θὰ κοίταζε αὐτὴ τὴν περίφημη Μοῖρα κατὰμυκτα καὶ θὰ ἔβλεπε πὺς τὸ μεταφυσικὸ αὐτὸ σκιάχτρο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὁ ἴδιος ὁ εἰσαυτός του. Θὰ ἔβλεπε πὺς ὁ ἥρωας δὲ ζαρώνει καὶ δὲν κρύβεται μπροστὰ στὴν ἀσκήμια καὶ τὴ δυστυχία μὰ τίς πολεμᾷ με τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα καὶ με πείσμα καὶ με ἀσυγκίνητη θέληση. Κι ἂν εἶναι τέτοιος τότε φροντίζει νὰ ξαπλώνῃ τὴ δύναμή του καὶ σ' αὐτοὺς πού ἀγαπᾷ, καὶ δὲ φοβᾷται νὰ ξεγυμνώσῃ μπροστὰ τοὺς τὴν ἀλήθειαν τῆς ζωῆς. Τὰ ψεύτικα τριαντάφυλλα δὲν μποροῦνε νὰ κρύψουν τὴ σαπίλα τοῦ νεκροῦ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη οὔτε γενναῖο νὰ κρύβῃς τὸ θάνατον· εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ χαλκοδένης τὴν καρδιά σου.

Τὸ λάθος τοῦ Μάρθα—τὸ ξαναλέω—εἶναι πὺς νομίζει τὴ δυστυχία κατὶ ἀντικειμενικὸ, κατὶ πού πέφτει ἀπάνω μας σὰν ὀχτρός σταλμένος ἀπὸ ξένους θεοὺς. Ὁμως ἔτσι δὲν εἶναι. Ἡ μοῖρα φωλεῖται μέσα μας καὶ μεῖς τήνε φτειάνουμε. Κ' ἐπειδὴ ὁ Μάρθας παραγνώρισε αὐτὴ τὴν ἀλήθειαν δὲν πολεμᾷ νὰ ξετινάξῃ τὴ νικημένη μοῖρα πού πεθαίνει μέσα του μ' ἀφίνῃ τὴν κἀγκραινα νὰ τόνε πλημμυρήσῃ. Κι ὀλοένα νομίζει πὺς ἀπ' ὅζω ἔρχεται τὸ κακὸ ὡς πού φτάνει μιὰ στιγμή πού βλέπει ἄξαφνα θαμπερὰ τὸ ψέμα του καὶ τὸ νοιώθει νὰ τοῦ σπρίγγῃ τὸ λαιμὸ καὶ τότε γιὰ νὰ μὴν παραδεχτῇ τὸ λάθος του προτιμᾷ νὰ σκοτώσῃ καὶ τὸν εἰσαυτό του καὶ τὴ γυναῖκα του τὴν ἀγαπητὴ πού τὴν εἶχε ἀφίσει νὰ φτερουγίσῃ ξένοιαστη σ' ἕνα ὠραῖο γκλανόξανθο ὀ-

νειρο. Μ' αὐτὸ ἐγὼ τὸ λέω ἀναντρεῖα.

Μῖς ὅμως καὶ τὸ ἀναγνωρίσουμε πὺς ὁ Μάρθας εἶναι νευριασμένος χιμαιροπλόκος τότε βρίσκουμε πὺς ἀλήθεια τὸ δῶμα τοῦτο ἔχει μέσα του μιὰ τραγικὴ λογικὴ καὶ πὺς ἡ καταστροφὴ ξεσπᾷ με τὸν ἀπλοῖκὸ λυρισμὸ ἀρχαίας τραγωδίας. Ὡς τόσο ἔχουμε κιόλας γραφῇ τόσα πολλὰ γι' αὐτὸ τὸ ἔργο πού τὸ νομίζω περιττὸ νὰ ξαπλωθῶ περισσότερο καὶ μόνο μιὰν ἀκόμα θὰ κἀνω παρατήρηση. Μερικοί, θαρρῶ, κατηγοροῦσαν τὸ δῶμα γιατί τοὺς φαίνεται ξένης τέχνης ἀντιφέγγισμα. Ὁμως μιὰ τέτοια κατηγορία δείχνει καὶ κάποια ἀμελετησιὰ. Καὶ θὰ πῶ κατὶ χιλοειπωμένο γράφοντας ἐδῶ πὺς ξένη τέχνη δὲν ὑπάρχει καθὼς δὲν ὑπάρχουν καὶ ξένες λέξεις. Ἄν ἕνα ἔργο σὲ μᾶς τοὺς σημερινούς Ἕλληνες μᾶς φανῇ ζωντανὸ καὶ μᾶς συγκινήσῃ εἶναι δικό μας κι ἂς βασιτᾷ ἡ καταγωγὴ του ἀπ' ὅπου κι ἂν εἶναι. Ἴσως τὸ δῶμα τοῦτο τοῦ κ. Νιρβάνα νὰ μᾶς θυμίσῃ τεχνотроπίες βορειανές καὶ ψυχολογίες πού δὲν εἶναι ντόπιες, ὅμως αὐτὸ δὲ θὰ εἶχε καμιά σημασία ἂν ὁ Μάρθας μᾶς ζέσταινε τὴν ψυχὴ. Τὴ δική μου τὴν ἀφίνει κρύα γιατί τὸ ψέμα πού κρύβει μέσα του δὲ μού ἐπιτρέπει νὰ τὸν ἀγαπήσω καὶ νὰ τόνε λυπηθῶ.

Ἀπὸ τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Νιρβάνα πού ἀνάφερα παρὰ πάνω ξεσηκώνω τ' ἀκόλουθα λόγια γιατί καὶ σωστά τὰ βρίσκω καὶ γιατί με βοηθοῦνε τώρα νὰ ζετάσω ἕνα ἄλλο δῶμα, τίς «Ἀλυσίδες» τοῦ κ. Ταγκόπουλου. Ὁ κ. Νιρβάνας γράφει: «Ἐνα ἔργο» στερεμένο ἀπὸ ὁμορφιὰ εἶναι καὶ κοινωνικὰ στεῖρον, ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ ἀξία τῶν ιδεῶν πού τὸ κινᾷ, καὶ τὸ νὰ θέλῃ κανένας νὰ ὑποτάξῃ τὴν τέχνην σ' ἕνα σκοπὸ πού τῆς εἶναι ξένος, καταντάει νὰ τὴν καταστρέφῃ καὶ καταστρέφοντας τὴν νὰ τῆς ἀφαιρέσῃ ἀκριβῶς τὴν κοινωνικὴ τῆς δύναμιν».

Τέτοιο περίπου μού φαίνεται νὰ εἶναι τὸ ψεγάδι πού ἐμποδίζει τίς «Ἀλυσίδες» νὰ εἶναι ἔργο ἀρετῆς ζωντανὸ γιὰ νὰ μᾶς κἀνῃ νὰ ξεχνοῦμε τίς ιδέες πού τὸ γέννησαν—νὰ τίς ξεχνοῦμε σὰν παίζεται τὸ δῶμα μὰ γιὰ νὰ τίς ξαναβρίσκουμε μέσα μας σὰν τὸ συλλογίζομαστε. Τὸ ξέρω πὺς ὁ κ. Ταγκόπουλος δὲ θέλησε νὰ μᾶς δώσῃ τὴ συγκίνηση τοῦ ὠραίου μὰ τὸ κήρυγμα τῆς ἀλήθειας, ὅμως θαρρῶ πὺς ἡ προσωποποίησις μιᾶς ιδέας δὲν εἶναι ἀξία νὰ δώσῃ χαραχτήρα κι ἀτομικότητα στὸ πρόσωπον πού τάχτηκε ἀπὸ τὸ δραματογράφον γιὰ νὰ τήνε ζωντανέψῃ. Θὰ εἶτανε πὺς δραματικὸ ἂν τὰ πρόσωπα χωρὶς νὰ τὸ ξέρονε πὺς ἀντιπροσωπεύουν ιδέες βρι-

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΤΡΙΑ ΛΟΓΙΑ *

(«ΡΟΔΑ ΚΑΙ ΜΗΛΑ» ΤΟΜΟΣ Δ')

Τὸ Νουμά δὲν ἀνοίγω, γράμμα δὲ διαβάζω, βιβλίον δὲ βλέπω, πού ὁ καθένας νὰ μὴ μᾶς βγῇ καὶ μ' ἕνα σύστημα τοῦ κεφαλιοῦ του. Τώρα τελεφταία, ἔγραψε ὁ Φυτίλης σὲ μιὰ πολιτικὴ φημερίδα ἕνα χαριτωμένο ἀρθροδάκι, δημοσίεψε κ' ἕνα πολυσήμαντον πάρεργον—Γλωσσικά—πού μού ἔκαμε κιόλας τὴν τιμὴ νὰ μού τάφιερῶσῃ, μὰ καὶ πάρεργον καὶ ἀρθροδάκι γλωσσολογημένα σὲ μιὰ γλώσσῃ, ὀρθογραφημένα σὲ μιὰ ὀρθογραφίᾳ, πού νὰ σᾶς πῶ πιά καὶ τὴ μάβῃ, ἐγὼ πέρα δὲν τὰ βγαζῶ. Οἱ ἄλλοι μας οἱ Πολῖτες, τὰ λαμπρά μας τὰ παλληκάρια πού ἡρωικά δουλεύουνε γιὰ τὴν Ἰδέαν, πού δουλεύουνε

καλῆτερις ἀπὸ κάθε ἄλλον, καὶ τοῦ λόγου τοὺς κάθε τόσο μού καινοβολοῦνε. Ἀπ' ὅλους ὅμως τρομερώτερος ὁ Πάλλης. Πάρτε μου, σᾶς παρακαλῶ, τὸ τελεφταῖον τοῦ τὸ βιβλίον ἢ τὴν τελεφταία του μετὰφραση ἀπὸ τὸ γερμανικὸ τὸ κείμενον τοῦ Brugmann: Γραφὴ καὶ δημοτικὴ καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὴν Ἑλλάδα (1). Πάρτε το καὶ μελετήσατε το καλὰ. Ὁ Πάλλης ἔχει γλωσσολογικὴ δύναμη πρώτης ἀράδας· τὸ δείχνει καὶ δῶ με κατὶ ὅρους πού τοὺς ἀρπάζει τὸ μάτι σου καὶ τοὺς χαίρεσαι ἀμείσως, σὰν τὸ φρέσκο, τὸ κρουσταλλένιον τὸ νερό, τὸ σὺ δρεξή σου δίνου· ξεσυντροφιᾶζω (σελ. 7), παντοινέβω (8, 1), ἀτομοσύνη, τρανοδύναμο (9), γραφάγη, ἀρκετοσύνη (11), ἀρχαιοπετριές (19), καὶ κάμποσα τέτοια. Γιὰ τὰ ποδελόιπα, μὴ ῥωτᾶτε. Ἀλλοῖμονο καὶ τρισαλλοῖμονο! Μὴ ῥωτᾶτε οὔτε γιατί βάζει ἀτομοσύνη μὲ ο, ἐνῶ τὸ στενωτάτα θὰ σᾶς τὸ βάλῃ με ω, ἐκεῖ μάλιστα πού ὡς κ' ἡ ἀρχαία γραμματικὴ μᾶς τὸ παρᾶδωσε με ο, στενωτάτος, κενότατος. Ἄς ἀφήσουμε, σὰν ἀγαπᾶτε, καὶ τὰνυπόφορον τὸ θᾶν καὶ τὸ ἀλλόκοτον ἐκεῖνο τὸ κι'.

1) Γιὰ τὸ ἄρθρον τοῦ Brugmann, κ. 'P. x. M., Γ', 2 κι ἄκ.

με τὸν ἀπόστροφόν του (2). Ἐλάτε νὰ ζετάσουμε κατὶ πὺς σημαντικόν. Θὰ μᾶς τὰ παραξηλώσῃ πάντα ἢ στὴν καθαρεύουσαν ἢ στὴ δημοτικὴ. Στὴν καθαρεύουσαν: στενωτάτα (5), φρουκωτάτα (20), πασιγνωσιτότατη (21, 1), λυγώτατοι (21, 2), χαραχτηρισικωτάτα (24, 1), κλασσιμοφρονότατα (25, 2) (3), συνήθως (5, 7), κυρίως (23), δυστυχῶς (30) ὡς πρὸς τὴ γραφὴ (5), πλημυρία τὸ ὡς ἀντὶς σὰν ἡ ἀντὶς γὰ (4), ἐναντίον ἀφτῆς (13), ἐναντίον τῶν Τούρκων (14), ἐναντίον τοῦ σχολαστικισμοῦ (25, 3) ἤδη (15) ὑπὲρ τοῦ Κόντου (14, 1) σχηματισμοὺς (15) ἰσχυρισμοὺς (25) Στὴν ὑπερδημοτικὴ ἀμπόδια, προρισμὸς (7), λεξῶνε (15, 2), συνέχρονον Ἀύση (14).

2) Ἀπτό, χρόνια τώρα πού τὸ εἶπα, κ. Rev. crit., N. 24, 1901, 470: «cela est purement absurde», ἔλεγα τότες—ὅπως λέω καὶ σήμερα.

3) Ὅπως στὰ γαλλικὰ—le meilleur—ὅπως στὰ ἰταλικὰ—maggior Piero (τοῦ Ντάντε)—τὸ ἴδιο καὶ στὴ νεοελληνικὴ, ὁ ἀρχαῖος ὑπερθετικὸς ἢ περιγράφεται ἢ μῆτις στὴ θέσις του ὁ συγκριτικὸς με τὸ ἄρθρον. Εἶναι ὠραῖος νόμος καὶ βλέπουμε τί ὁμορφὰ τὸν ἀκολουθοῦνε κ' οἱ νεολατινικὲς γλώσσες κ' ἡ νεοελληνικὴ. Γράφω κάποτες φίλτατε μὰ εἶναι ἄπλως ὅρος χωρὶς καμιά συγκριτικὴ σημασία—καὶ τώρα τὸ μετανοῶν με τὰ κλασσιμοφρονότατα κτλ.

4) Κ. σ. 3 ἀναγνωρίστηκε ὡς κανόνας. Τὸ βωκαῖζον, γιά.

*) Ἡ ἀρχὴ στὸν ἀριθμ. 281.

σκανε από τὰ σπλάχνα τῆς δικῆς τους ζωῆς πὼς εἶναι σκλάβοι κάποιας ψευτιᾶς τυραννικῆς καὶ πὼς ἦρθε πᾶς ὁ καιρὸς ν' ἀπαρνηθοῦν τὸν παλιὸ ἄνθρωπο καὶ ν' ἀκολουθήσουνε κάποια καινούρια ἀλήθεια — ἀλήθεια ὅμως πού νὰ τήνε ξεθάψανε μὲς ἀπὸ τίς δικῆς τους ἀμαρτίες, τοὺς δικούς των πόνοους, τίς δικῆς τους συμφορές.

Ἄν ζητάσουμε τὸ δράμα τοῦ κ. Ταγκόπουλου σὰν κοινωνικὸ μόνον κήρυγμα τότε μὲ προθυμία θ' ἀναγνωρίσουμε ὅτι ἔχει δύναμη καὶ κάποτε μάλιστα εὐγλωττία καὶ πὼς βγάζει στὴ μέση θέματα πού ἔχουνε ἄμεση συγγένεια μὲ τὴ σημερινή μας συνείδηση. Γιατί καθὼς πολὺ καλὰ τὸ παρατήρησε ὁ κ. Πέτρος Βασιλικὸς οἱ «Ἀλυσίδες» βάζουνε μπροστά μας ἓνα ζήτημα συνείδησης, μᾶς δείχνουνε ὁλοφάνερα τὴν ἀνάγκη μιᾶς κοινωνικῆς ἀναμόρφωσης. Μπορεῖ ὅλοι μας νὰ μὴν τήνε φανταζοῦμαστε ἔτσι πού μᾶς τήνε προφητεύει ὁ κ. Πέτρος Βασιλικὸς μὰ πὼς χρειάζεται ν' ἀλλάξη καὶ νὰ καθαριστῇ καὶ ν' ἀγεριστῇ ἡ ἐλληνικὴ συνείδηση εἰμαστε, θορόω, ὅλοι μας σύμφωνοι.

Γι' αὐτὸ τὸ ἀγέρισμα δουλεύει καὶ ὁ κ. Ταγκόπουλος καὶ δὲν πρέπει γι' αὐτὸ ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ἐχτίμησή μας στὸ γενναῖο θυμὸ πού τὸν ἐσπρωξε νὰ βγάλῃ τὸ δράμα τοῦ ἀπὸ καὶ πού στάζει αἷμα καὶ ἔμπυο τοῦ ἔθνους τὸ κορμί. Μπορεῖ νὰ μὴν ψυχολόγησε τὰ πρόσωπα τοῦ μ' ἀρκετὸ βάθος καὶ νὰ μὴν κατάφερε νὰ μεταχειριστῇ ὅλη τὴ δραματικὴ ἐνέργεια πούμπούσε νὰ τοῦ δώσῃ τὸ θέμα πού διάλεξε καὶ μάλιστα στὴν τρίτη πράξη. Μπορεῖ. Ὡς τόσο πρέπει νὰ πῶ πὼς δὲ βρίσκω σωστὴ τὴν κατηγορίαν μερικῶν ὅτι ὁ Στρωτὸς δὲν εἶναι ἀτσαλένιος χαρακτήρας. Ἰσα ἴσα νομίζω πὼς τὸ πῶς πετυχεμένο πρᾶμα μέσα σ' αὐτὸ τὸ δράμα εἶναι ὁ μισὸς ἢ καλῆτερα ὁ διπλὸς χαρακτήρας τοῦ Στρωτοῦ. Δείχνει τὴν πάλιν τοῦ συνειδητοῦ μὲ τὸ ἀσυνείδητο, τῆς παλιᾶς συνήθειας πού ἀγρυπνεῖ πάντα μέσα του καὶ τῆς καινούριας ιδέας πού ἀκόμα δὲν τὸν ἔκανε ὁλότελα δικό του.

Γραφήκανε ὅμως τόσα καὶ τόσα καὶ γιὰ τοῦτο τὸ δράμα πού τὸ νομίζω παράκαιρο νὰ πολυλογῇσω περισσότερο. Θὰ πῶ ἀκόμα δυὸ λόγια γιὰ ἓνα ἄλλο δράμα — τὴ «Χειραφετημένη» τοῦ κ. Παπαζαφειρόπουλου.

Εἶναι καὶ αὐτὸ κοινωνικόν. Δὲν τοῦ λείπει ζωὴ καὶ ἡ ψυχολογία τῶν προσώπων εἶναι ἀρκετὰ δραματική. Παθίενται ὅμως καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὰ ἴδια ἐλλειπτά

ματα πού χαλοῦνε τὴν καλλιτεχνικὴ μορφή τῶν ἔργων πού εἶναι γραμμένα πάνω σὲ θέμα. Τὸ κήρυγμα, τὸ ἠθικὸ μάθημα εἶναι σ' αὐτὰ σκοπὸς ἀντὶ νὰ εἶναι φυσικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ζωτανίας τῆς δραματικῆς. Προτιμῶ τὴ «Χειραφετημένη» ἀπὸ τὸ «Χτισμένο στὸν Ἄμμο» τοῦ κ. Φυτίλη πού εἶναι καὶ αὐτὸ γραμμένο πάνω στὸ ἴδιο θέμα καὶ πού ἔγινε γι' αὐτὸ λόγος ἄλλοτε στὸ «Νουμά», γιατί στὴ «Χειραφετημένη» τὰ πρόσωπα — μερικὰ τουλάχιστο — ἔχουνε ἀρκετὴ ἀτομικότητα. Ὅμως καὶ δῶ δὲ μᾶς χαρίστηκαν οἱ συνηθισμένοι ρητορισμοὶ γιὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν πρόδο καὶ τὴν ἀδικίαν τοῦ γάμου. Καὶ δῶ δὲν μπόρεσε νὰ τὸ ξεδιαλύσῃ καλὰ καλὰ ὁ κοινωνιολόγος τεχνίτης ὅτι τὸ ζήτημα τῆς γυναίκας στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶναι ἐκεῖ πού βρίσκεται στὴν Εὐρώπη. Ἄντρες καὶ γυναῖκες, σκλαβιές καὶ λευτεριές, ἱστορία καὶ κοινωνία ἔχουνε στὴ Ρωμισσὴν διαφορετικὴ μορφή ἀπὸ κείνη πού μᾶς προυνσιάζουνε στὴ Γερμανία καὶ κείνη πάλιν ἀλλιότικη ἀπὸ μιᾶν ἄλλη μορφή πού φανερώνεται στὴν Ἀγγλία ἢ στὴν Τασμανία ἢ στὴν Ἀμερική. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ καλοῦπι τῆς χειραφετημένης γυναίκας πού μᾶς ξεφουρνίζουνε ἄξαφνα σὲ τέτοια δράματα δὲν ἔχει ἄμεση συγγένεια μὲ τὸν ἀγῶνα πού μισοῦσε νὰ σηκώνῃ τὴ γυναίκα στὴν Ἑλλάδα μὰ πού — τὸ ξαναλέω — ἔχει καὶ λόγους διαφορετικούς καὶ σκοποὺς ἄλλους καὶ συνείδηση ξεχωριστή. Λυποῦμαι πού ἀναγκάζομαι νὰ μιλήσω ἔτσι γενικά μὰ φοβοῦμαι πὼς ἂν ἤθελα νὰ κάνω πῶς φανερά τὴν ἀντίληψή μου μὲ παραδείγματα θὰ κατανοῦσα νὰ γράφω κοινωνικὸ ἔργο καὶ δὲ μοῦ φαίνεται νὰ εἶναι ὁ τόπος τοῦ ἐδῶ.

Τὸ ξέρω πὼς μερικοὶ κοινωνιολόγοι θένε τοὺς κοινωνικοὺς νόμους ὁμοούσιους καὶ ὁμοιοούσιους παντοῦ καὶ πάντα μ' αὐτὸ εἶναι τὸ ξεκολοῦθημα τῆς κλασσικῆς ἀδυναμίας πού δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ τὴ φύση σὰν κατὶ πολυποικίλο καὶ πολύνομο μὰ πού θέλει νὰ ὑποτάξῃ γιὰ εὐκολία τῆς στενοψυχίας τῆς ὅλα τὰ φαινόμενα σὲ μοναδικούς καὶ μονοκόματους νόμους.

Ἰσως κάνω λάθος νὰ ζητάζω φιλολογικὰ ἔργα μὲ τὴν κριτικὴ φιλοσοφία καὶ ἴσως μερικοὶ νὰ βροῦνε πὼς πῆρα τὴν κακὴ συνήθεια νὰ ξεπετιοῦμαι σὲ θεωρίες μὲ τὴν πρκαμικρότερη ἀφορμή. Εἶμαι ὅμως τῆς γνώμης πὼς ἡ κατάσταση τῆς σημερινῆς σκέψης στὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ ἀνήσυχη τάση πού φανερώνεται σχεδὸν παντοῦ πρὸς ἔργα ἀναμορφωτικὰ καὶ καινούριες ἀντίληψεις δικαιολογοῦνε τὴν προσεχτικὴ

ἀνάλυση καὶ τὸ ξεκοκίνισμα τὸ φιλοσοφικόν. Νομίζω μάλιστα πὼς εἶναι χρέος τῆς κριτικῆς σήμερα νὰ παρακολουθῇ μ' ἐπιμέλεια κάθε ζῦπνημα καὶ κάθε δοκιμαστικὴ κίνηση γιὰ νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ βοηθῇ τὴ συνειδητὴ ἐργασία πού γίνεται πρὸς τὸ φῶς, νὰ τήνε σταματᾷ κάποτε σὰν πᾶν νὰ στραβοπατήσῃ καὶ νὰ τήνε φτερώνῃ μὲ πῶς δυνατὲς ἐλπίδες σὰν τήνε βλέπῃ νὰ προχωρῇ στὸ σωστὸ τὸ δρόμο. Εἶναι βέβαια δύσκολο γιὰ ἓναν κριτικὸ νὰ μαντεύῃ τὸ σωστὸ τὸ δρόμο μ' ἂν ἡ ἐρευνά του γίνεται μ' εἰλικρίνεια εἶναι πιθανὸ πὼς ἡ δουλειά του δὲ θὰ σταθῇ ὅπως διόλου ἀνώφελη.

Ἀθήνα 20.3.08.

ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΟΣ

ΣΤΟΝ ΚΑΜΠΟ

Θέλω νὰ πάω στὸν κάμπο. Κάποια λουλουδάκια
ἔξω μικρὰ καὶ δόξαχα, ὁμορφιά γεμάτα,
τῆς τέχνης τοῦ θεοῦ διαμάντια ζηλεμένα
καὶ κατὰ χόρτα πρόσωπα τὰ χοντὰ φύλλα
πλατεῖα ἀπὸ πάνω τους ὁπλώνουν καὶ κρυμμένα
τὰ δάστυχα κρατοῦν πού ὅτε τοῦ ἡλίου ἀφίνουν
οἱ ἀχτίδες νὰ διαβοῦν νὰ τὰ γλυκοφιλήσουν
καὶ ἀπ' τὰ μικρὰ τους φυλλαράκια νὰ σφογγίσουν
τὰ δάκρυα τῆς δροσιᾶς. Θέλω νὰ πάω στὸν κάμπο,
τὰ πρόσωπα καὶ τὰ χαρά, χοντὰ χορτάρια
νὰ ξεριζώσω ἀλόγητα νὰ τὰ σκορπίσω
τὰ λουλουδάκια τὰ μικρὰ, πού ἡ νύχτα τρώει
τὰ κάλλη τους, νὰ βροῦνε στὴ ζωὴ, στὸν ἥλιο,
νὰ δοῦν τὸν κόσμο καὶ νὰ τὰ γνωρίσῃ ὁ κόσμος.

ΜΕΛΙΚΕΡΤΗΣ

ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΠΟΛΥ εὐχάριστο πού τὸ Ὑπουργεῖο ἄρχισε νὰ συλλογίζεται σοβαρὰ γιὰ τὴν ἀσφαλτόστρωση τῶν δρόμων τῆς Ἀθήνας. Οἱ ὁδοὶ τῆς ἐταιρίας, δηλ. νὰ πλερώνουμε 300 χιλ. δρ. τὸ χρόνο γιὰ 15 χρόνια φαίνονται καλοὶ, πρέπει ὅμως νὰ ξέρούμε καὶ πόσοι δρόμοι θὰ στρωθοῦνε. Γιὰ νὰ συντηροῦνται σήμερα οἱ δρόμοι μας χρειάζονται 450 χιλ. δρ. τὸ χρόνο !! Δηλ. πλερώνουμε ὅλους αὐτοὺς τοὺς παράδες γιὰ νὰ καταπίνουμε σκόνη, νὰ βουτοῦμε στὴ λάσπη καὶ νὰ σπάζουμε τὰ πλευρά μας δταν περνοῦμε τοὺς δρόμους μας μὲ ἀμάξι.

τῶν συνέχρονων (18, 3), ζημιές (22), κοριτσῶν (21, 2), λογοτεχνία (17, 23), διγλωσσία (24, 2), μονογλωσσία (27), ἄλλου ὅμως, ἄξαφνα, πλειοψηφία, ἐφημεριδογραφία (26) μάλιστα καὶ μὲ τὸ ἐτάρχικό, ἐφηρολία (29). Γενικὲς πληθυντικὲς τῶν διαλεκτικῶν νόμων (6), τῶν ὑπολλήλων (16· ἂν εἴτανε τουλάχιστο τῶν ὑπᾶλλήλων!), τῶν συνέχρονων (18, 3), τῶν γλωσσῶν (21), μὰ τῶν ξένων λεξῶν (15, 2), τῶν κοριτσῶν (24, 2), τῶν ριζοσπαστικῶν (27), τῶν φωνηέντων (23), καίτ. ὅμως 28, 1 (στὸ τέλος) τῶν οὐδέτερον ἰσοσύλλαβων, ὅπου μᾶς λείπει τὸν κανόνα, δηλαδή πὼς ἡ γενικὴ ἐνική (καθὼς καὶ ἡ πληθυντικὴ στὸ οὐδέτερον ἰσοσύλλαβων) ἔχει τὸν ἴδιο τόνο πού ἔχει καὶ ἡ ὀνομαστικὴ. Τὰ ἐπίθετα μὲ κατάληξη -η τοῦ θηλυκοῦ παίρνουνε ὅλα τοὺς μονομιᾶς τὴν κατάληξη -ιά, ὡς καὶ κείνα πού εἶναι καθαρὸν ὀνομαστικῆς παραγωγῆς: κοινωνικιά, λαϊκιά (7), ἐλικιά (15), διανοητικιά (15, 24), πρακτικιά (15), λογοτεχνικιά (18, 24), γλωσσικιά (18), ἐκκλησιαστικιά (20, 2, 22), ἐθνικιά, ἐθνικιά (20, 2, 21, 2, 22, 1, 28), στοματικιά, φυσικιά (21), ἀρχοντικιά (22), σημαντικιά (26), θεωρητικιά (29), μὰ χωρατικιά (20) (5). Τὸ ν' χωρὶς ν, σύθολες (18), συ-

βιβασμός (28), ὅτα βγεῖ (23, 1), ὅτα μὲ τὸ καλὸ (27, 1), ὅτα στὴ γλώσσα, ὅτα λέει, ὅτα μας (28, 1) ὅτα θωρεῖς (30). ἔτσι καὶ τὸ ν τοῦ δὲν πού ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα· μὰ χωρὶς κανόνα καὶ μὲ ν, σύνθεση (15, 2, 28, 1), ἀπαρέμφατο (16), λοιπὸν μὲ (16), λοιπὸν βρισκότανε (17), λοιπὸν δὲ θέλει (22), ἐξὸν [ἀπὸ] σκυοφαντίες (28, 1). Θυμηθῆτε καὶ τίς γενικὲς πληθυντικὲς μὲ τὸ ν, πού ἀραδιάσαμε πῶς ἀπάνω. Μήτε μέτρο, μήτε γλώσσα, μήτε σύστημα, μήτε γραμματικὴ. Τῶν ἀδυνάτωνε τὰ δύνάτω νὰ μάθουνε κατόπι τὰ παιδιὰ τέτοια γραμματικὴ-ἀγραμματιστή.

Ἀφτά, φίλοι μου καὶ φίλτατοι, πρέπει μὲ τὸ δίχως ἄλλο νὰ τὰλλάζουμε. Καὶ γιὰ νὰ τὰλλάζουμε, πρέπει νὰ τὰ φωνάζουμε. Σὰς τὰ λέω ἔσας ὅλους τοὺς ἀγαπητοὺς καὶ ἀγαπημένους. Χρέος μου μάλιστα νὰ σὰς τὰ πῶ. Εἶδεμή, τί καλὸ κάνω; Δὲν τὰ λέω μόνο γιὰ τὸν Πάλλη. Στοῦ Πάλλη τὰ βιβλία φαίνονται καλῆτερα ἴσως ἡ γενικὴ μας ἀκαταστασία καὶ τὸ διάλεξα γιὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος προ-

μὲ σὲ ἄπειρα ἐπίθετα, στοὺς τύπους ἀγαθῆ, χερσῆ, ἀργυρῆ, ἀπλή, ἀθάνατη κτλ. κτλ., ὥστε εἶναι δημοτικὴ, μοιάζει μὲ τὴν καθαρὴ βουσα (κ. 'Ρ. κ. Μ., Β'. 2), δὲ σκουντάφτει καὶ κανέναν· ὅλα τὰχει.

σπαθεῖ νὰ καταφέρῃ σύστημα δικό του, πελαγώνει, καὶ ὅπως εἴπαμε στὴν ἀρχή, πελαγώνουμε μαζί του.

Μὰ θὰ μοῦ ἀπαντήσετε γιὰ σίγουρο, πὼς θέλεις ἀμέσως νὰ ταχτοποιηθοῦνε τὰ καθέκαστα; Μήπως καὶ σὺ ὁ ἴδιος ἀκανόνιστα δὲν ἔχεις; Μήπως δὲ μᾶς γράφεις περιποίθημα καὶ στὴ στιγμῇ, τώρα τώρα, ταχτοποιηθοῦνε καὶ πάντα ποιητής; (6) Δοκιμάζουμε. Δοκιμάζει ὁ καθένας. Ἀπὸ τὴ δοκιμὴ τοῦ καθενός, θὰ βγῇ ὁ γενικὸς ὁ νόμος.

Νόστιμα, ὁμορφ, μοῦ τὸ ξεδιαλίστατε. Ἀφήστε με ὅμως τώρα νὰ σὰς τὸ ψυχολογήσω καὶ γώ.

Βέβαια πὼς τὴ σημερινή μας τὴν ἀναρχία — γιὰτὶ ἀναρχία εἶναι, νὰ μὴν τὴν κρύβουμε — τὴ φταίει, ὅχι μόνο ἡ ἀνάγκη τῆς δοκιμῆς, ἀφοῦ λίγος καιρὸς εἶναι πού βαλθήκαμε στὴ δουλειά, τὴ φταίει καὶ κατὶ πολὺ πῶς κολακεφτικὸ γιὰ τὸ φιλότιμό μας, ἡ μεγάλῃ ζυπνάδα τοῦ Ρωμοῦ. Ἐνας περὶφημος γραφτοδίφης, ὁ O Müller, παρατήρησε πὼς ἐκεῖ πού

6) Γιατὶ ἀφτά θαρρῶ πὼς δὲν ταχτοποιήθηκαν ἀκόμη, ἐπειδὴ καὶ εἶναι δασκαλισμοί. Περιποιοῦμαι λέμε συχνά, καὶ ἔτσι ἀκούσε τὸν κανόνα· ταχτοποιοῦμαι δὲν πολυλέμε, καὶ τὸ ταχτοποιηθοῦνε σὰ νὰ βαστᾷ κάπως καὶ ἓνα μισὸ δέφτερο ἢ ὁ ποιητὴς τὸ ἴδιο. — Μὰ δὲν εἶμαι καὶ θεός· προσπαθῶ μονάχα νὰ εἶμαι ἄνθρωπος.

5) Ἡ κατάληξη -η πολὺ καλὴ, ἐπειδὴ καὶ τὴν ἔχου-

ΑΝ ασφαλτοστρώσουμε τους δρόμους θα σταματήσει κ' η άναθεματισμένη σκόνη και δι' θα μου φανή παράξενο & λιγοστέφουνε τότες κ' οι άρρώστειες. Τό τί μικρόβια έχει η σκόνη ένας Θεός τό ξέρει. 'Α λείψη αυτό τό κακό τής σκόνης ή 'Αθήνα θα γίνη μία από τις ωραιότερες Εύρωπαϊκές χώρες.

**

ΤΩΡΑ πού λέμε για τή σκόνη, παρατηρήσατε ποτέ πώς καθαρίζονται οι δρόμοι; Τό είδα τις προάλλες πού φυσούσε δυνατός άνέρας στην δδδ Σταδίου. Δυό φορές τή μέρα σαρώνουνε τή σκόνη σε βουναλάκια στις άκρες τού δρόμου και τήν αφήνουν εκεί για να τήν πάρη τό κάρρο. Αυτό όμως πού έπρεπε να τους άκολουθή έρχεται σε κάμψη ώρα και στο μεταξύ ο άνέρας σκορπίζει τή σκόνη και τό σάρωμα έχει να ξαναρχίση. Κάνουμε δηλ. μια τρύπα στο νερό. Δέν μπορεί να διορθωθή αυτό τό κακό; 'Α μαζεύονται με τρόπο συστηματικό ή σκόνη, θα είχαμε πολύ λιγώτερη και τό έξοδο έτσι θα έπιανε κάποιον τόπο.

**

ΕΙΝΑΙ πιά να έλεεινολογήση κανείς μερικές έφημερίδες πού εξακολουθούνε τό μυθιστόρημα τού άξιωματικού πού σκοτώθηκε στη μονομαχία. 'Ο κόσμος βαρέθηκε αυτή τήν ιστορία, κι άν ακόμα υπάρχουνε λίγοι πού τους άρέσουν τα σκάνταλα καιρός είναι οι δημοσιογράφοι μας άντίς να καλλιεργούνε τήν περιέργεια τους να προσπαθήσουνε να τους διορθώσουνε.

**

ΠΟΛΛΑ όμως ζητάμε από τις έφημερίδες μας! 'Η πενταρολογία έχει κάμει τους περισσότερους δημοσιογράφους να μας παρουσιάζουνε τις έφημερίδες τους σε σαλάτα ρούσικη. Μυθιστορήματα, ιστορίες, παραμύθια γεμίζουνε τις σελίδες τους και κάπου κάπου και μια είδηση για ποικιλία. Τό πρωτό άμα διαβάζω τις έφημερίδες έχω να ψαρέψω τά νέα τής ημέρας. 'Αν τύπωναν τουλάχιστο όλες τις είδησεις σε μια σελίδα και γέμιζαν τις άλλες με τα ρομάντσα τους, τότες θα έκαναν τόν κόσμο να κοιτάξη λιγώτερο. Μα θα μου πείτε, τότε πού θα φαίνονταν καθαρά ή γύμνια τους σε είδησεις, θα τις άγοράζε κανείς;

**

ΚΑΛΟ κι αυτό πού στο λογοκοπάνισμα τής Βουλής μας βρέθηκε κ' ένας βουλευτής να έπερωτή-

ση τήν Κυβέρνηση για τό ζήτημα τής Λαϊκής Τράπεζας. Στο προπερασμένο φύλλο γράφτηκε κάτι για τήν παραίτηση τού κ. Λιβεράτου και τή συνέντευξη τού κ. 'Επόπτη και τώρα περιμένουμε να δούμε τί άπάντηση θα δώση ο ύπουργός για να μάθη κι ο κομάκης έπίσημα τί γίνεται.

**

ΟΣΑ είπε στη Βουλή τήν περασμένη βδομάδα ο κ. Πρωθυπουργός για τό σιδηρόδρομο τής Σπάρτης δέν άρέσανε στους Σπαρτιάτες. Συλλαλητήρια γίνονται εκεί κ' οι έφημερίδες γράφανε πως θα παραιτηθούν οι βουλευτές τής 'Επαρχίας.

Βέβαια ένας τέτοιος σιδηρόδρομος είναι πολύ χρήσιμος και πρέπει να γίνη, για τήν ώρα όμως έχουμε να ξεμπερδέψουμε ένα σωρό 'Εθνικά ζητήματα πού δίχως άλλο πρέπει να προτιμηθούνε.

**

ΑΝ οι Σπαρτιάτες σκεφτούνε τό πράμα πού ψυχραιμία θα δούνε πως τό ζήτημα τής βοήθειας των προσφύγων είναι σπουδαιότερο κ' εθνικότερο από τό σιδηρόδρομό τους, κι ότι ά γίνη δάνειο οι παράδες πρέπει να ξεδοιχτούνε για τους δυστυχισμένους αυτούς άδερφούς μας πού ζητούνε προστασία.

**

ΟΙ παράδες πού μαζεύτηκαν από τό λαϊκό έβαν μοιραστήκανε σε δεκαπέντε Καταστήματα δηλ. Νοσοκομεία, στο Φρενοκομείο, στο μαιευτήριο και άλλα. Καθένα άπ' αυτά πήρε 1800 δρ. Τό καλό πού θα κάμουν οι 1800 δρ. σ' αυτά τα Καταστήματα είναι πολύ μικρό και θα ήταν πολύ καλύτερα άν οι 30.000 δρ. μοιραζόντανε σε 3 ή 4 Νοσοκομεία από εκείνα πού δέχονται τό φτωχόκοσμο σαν άρρωσταί- νει π.χ. σαν τό Δημοτικό Νοσοκομείο.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ

ΣΤΗΝ ΟΥΣΙΑ!

'Η νηφάλια έπιστήμη τού Ραμαά δέν άξίωσε νάρθη στην ουσία τού ζητήματός μας και πρώτα πρώτα στο πού κύριο και σημαντικό, πού δίχως του συζήτηση δέ γίνεται, δηλ. στη σχέση τής έλευθερίας τού άτόμου με τήν εξέλιξη τής κοινωνίας. 'Αντί μια κατηγορηματική άπάντηση στο ρωτημά μου, έπιασε πάλι τόν παλιό χαβά άν είναι δυνατό ποτέ

να γίνη ή κοινωνιολογία θετική ή φυσική έπιστήμη.

Τέτια κανένας δέν τήν είπε, ούτε τή στοχάστηκε κι ούτε μπορεί να γίνη βέβαια. 'Ο κοινωνιολόγος δέν έχει μπρός του πρόχειρο και θετικό ύλικό, σαν τό φυσιοδίφη κι ο πειραματισμός του είν' άδύνατος. Φυσικούς, μαθηματικούς νόμους, πού να υπάγονται σε πειραματισμό, δέν μπορεί βέβαια να βγάλη, ως τόσο δύναται να μεταχειριστή τή μέθοδο των φυσικών έπιστημών και μ' αυτή να φτάση σε συμπεράσματα, άν όχι τόσο θετικά, όπως εκείνες, πάντα όμως άρκετά άκριβή και χίλιες φορές πιο πιθανότερα άπ' τους προσωπικούς πόθους και τις φαντασιοκοπίες ύποκειμένων κοινωνιολόγων. Κι αυτή ή μέθοδος είναι ή άντικειμενική κι άπροκατάληπτη παρατήρηση όμοιων ή συγγενών αίτιων, πού δίνουν όμοια ή συγγενή άποτελέσματα. 'Ο κοινωνιολόγος βέβαια δέ βρίσκεται στην ίδια μοίρα με τόν πειραματιστή των φυσικών έπιστημών. Σα μέλος τής κοινωνίας κι αυτός με πόθους προσωπικούς, μ' έντιχτα άτομικά και με ψυχολογία δική του, δέν μπορεί να κρατήση πάντα τήν άπόλυτη ψυχρότητα, τήν άμεροληψία τού φυσιοδίφη, πώς μπορεί μπροστά του ύλη άδιάφορη και στερημένη από καθετί συμφέρον. Γι' αυτό όσο άντικειμενικά κι άπροκατάληπτα δουλεύει ή σκέψη τού κοινωνιολόγου, τόσο πιο μεγάλη κ' ή πιθανότητα να βγούν άλήθινά τα συμπεράσματά του.

Τό ύλικό, πού έχει και σπουδάζει ο κοινωνιολόγος, τού τό προσφέρουν άπ' τόνα μέρος έσωτερικά κοινά γνωρίσματα, κοινές άνάγκες τής ανθρώπινης φύσης, κοινή τάση προς εξέλιξη κι άπ' τό άλλο έξωτερικές διάφορες συνθήκες, πού επιδράν στο βαθμό τής εξέλιξης και στην έντασή της. 'Όσο πιο πολλή ή συγγένεια στα κοινωνικά φαινόμενα δυό χωρών, τόσο πιο μεγάλες κ' οι πιθανότητες στά αποτελέσματα τής εξέλιξής τους. Οι ξεχωριστές τοπικές συνθήκες στην καθεμία άπ' αυτές έχουν φυσικά μεγάλη σημασία, μπορεί ναλλάξουν τή χροιά, μπορεί να δώσουν χαρακτήρα άλλιώτικο στη μορφή τής εξέλιξης καθεμιάς χώρας, σύμφωνα με τις ξεχωριστές τοπικές συνθήκες της. Αυτό όμως δέν αλλάζει τήν κύρια ουσία τής εξέλιξης, πού γίνεται παντού κατά τό ίδιο γενικό σχήμα, γιατί οι άνάγκες τού άνθρώπου, οι ύλικοι όροι τής ζωής, ή οικονομική βάση κ' ύπόσταση τής κοινωνίας είναι παντού ή ίδια.

'Η ανάπτυξη αυτών των όρων από ιστορικούς λόγους, πού δέν είν' εδώ ο σκοπός μου να τους έκθέσω, στην 'Αγγλία και στη Γαλλία, πρώτα από

οι άρχαίοι 'Ελληνες θέατρο πρώτα δέν είχανε, κάμανε και δράμα και κωμωδία σε διάστημα ένατο χρόν. Για να γίνη κάτι από τό τίποτα κοντά στο νού πώς χρειάζονται βαθμοί βαθμοί. Κανένας λοιπόν από τους άπαραίτητους βαθμούς κάθε παράμοιου ξετυλιγμού, δέν άμελήσανε, λείει ο ιστορικός, μα τους περάσανε γλήγορα γλήγορα και φτάσανε άφεσθήσε στην έντέλεια. Με τόν ίδιο τρόπο κ' οι δικοί μας, αί! άς τού πούμε κι άφτουνού τόνόμά του, με τόν ίδιο τρόπο κι ο δικός μας ο άγαπητός ο Φωτιάδης από τώρα πολεμά να μας σηκώση τις δασείες, τις ψιλές, να μη μας αφήση παρά ένα κ' ένα ο για όλα τα φωνήεντα, κ' έτσι πια ναποχτήσουμε άστροπελεκίς τό ιδανικό τής όρθογραφίας. Πώς έχει δικιο, ρωτήμα δέν είναι. 'Η όρθογραφία μας έλεεινή, και δέ θα μείνη. Νάκούσουμε όμως και τό μά. Μα έχει δυό, πώς ή ώρα δέν ήρθε ακόμη, γιατί ξευαζούνται άδικα οι άνθρωποι και μετς θέλουμε αναγνώστες, μάλιστα μεταξύ στους γραμματισμένους, πού συνήθισαν άλλως. 'Ο Anatole France, πού πήγε τώρα τώρα στην 'Αθήνα και πού τόν έβαλε κάποιος φημεριδογράφος να πη άρατα θέματα για τή δημοτική και για μένα, ενώ μήτε τα στοχάστηκε ο χριστιανός, και τό κατάλαβε λαμπρά ο

ήρώας μας, ο Παλαμάς, πού βγήκε άμέσως να ταποδείξη τού φημεριδογράφου(?) ο Anatole France, σε γύρισε στο Παρίσι, μας έμαθε ξενωνίας πώς είδε άλλα στην 'Ελλάδα, πώς μίλησε με κάμ- πους 'Αθηναίους, με κάμπους 'Αθηναίισες και σημείωσε πως ίσια ίσια στην κοινωνία, στην άριστοκρατική τήν κοινωνία, στους προκομμένους, στους καλλιεργημένους, βλέπει κανείς τήν πρόοδο και τήν άγάπη τής δημοτικής. 'Αφτούς όλους, χρέος μας

7) Κ τήν 'Εστία, 21 'Απρίλη 1907, σ. 1, στ. 3—4 (άρθρο τού Α. Τ., όπου ο Α. Φράνς μιλά για αιδίωμα του Γαλατά) θα τόν πήρε για κανένα Messenger (d'Athènes) 'Εστία, 23 'Απρίλη, 1917, σ. 2, στ. 1—2 (γράμμα τού Παλαμά πού έπρεπε να μπη στην πρώτη σελίδα, καθώς και άρθρο τού λεγόμενου, αφού άπαντούσε σ' άφτό). 'Εστία, 24 'Απρίλη, 1907, σ. 2, στ. 1—2 (άπόκριση πού άπο- πη τού Α. Τ. στον Παλαμά). Θέλω να σημειώσω και κάτι άλλο, για τα... ήθη μας. Στον κ. Κύρο (κ. π. α., σ. 16) στέλνω κάθε χρόνο ιδιαίτερο αντίτυπο από τα βιβλία μου. Και ποιά θαρρείτε ή ανταμοιβή μου; Βγαίνει έπίκριση στην 'Εστία κι άξαφνα ένα παιδί με κοροϊδίζει, για να μην πούμε πως με βρίζει. Νομίζει κανείς στην 'Ελλάδα πως έ- χει να κάμη με άθρόπους σοδαρούς; μα βλέπω και δέν καταλάβαινε ούτε πως πρέπει να φέρουνται με σοδαρώτερους, γιατί όπως κι άν τό γυρίσουνε, δέ θα μου άρνηθή κανένας πως σοδαρά δουλεύω, και δέν παίζω.

είναι να μην τους δυσκολέβουμε τό διάβασμα, εκεί πού δέν πρέπει.

'Εχει όμως και δέφτερο μά. Τό ζήτημα έφκο- λώπιαστο δέν είναι διόλου. Είναι πολύπλοκο, δηλαδή δέ φτάνει να ρίξουμε στο γιαλό ένα ώμέγα, δυό ή- τα, τρία ύψιλο και τέσσερα οι, αι, ει, παρά να ξέ- ρουμε πού και πώς θα τα βγάλουμε, για να βολέ- ψουμε και τόλλα, για να δείξη τό σύνολο τής άλ- λαγής τήν χρειαζόμενη άρμονία. Και μήτε τούτο δέ φτάνει. 'Αχ! ακούστε με και σας τό λέω. Δέν ύποψιάζεστε τή δυσκολία. 'Όσο λίγο λίγο, με προ- σή, με κόπο, με θρησκεία, δέν καλλιετέψουμε, δέ διορθώσουμε, δέν κόψουμε και δέν πλουτίσουμε τό άρφαθήτό μας τό ίδιο, δέ σημαίνει καμιά σας άλ- λαγή. Στο παιδί, πού θα παραδοθή κατόπι τή γραμ- ματική μας, πάντα νάχουμε τό νού μας, και τό ξεχνάτε. Θα ήρώσετε πως είναι μικρά πράγματα, πως έτσι γίνονται από τή μια μέρα στην άλλη; Θέ- λει μελέτη σπουδαία ή δουλειά. 'Επιασα φέτο να τήν ξετάσω και σας τοιμάζω μια πρόχειρη γραμμα- τική Σας βεβαιώνω πως ακόμη πολύ σκούρα τα βλέπω και στα περισσότερα δέν τολμώ ναποφασίσω. Σταθήτε μια στιγμή να σας παρουσιάσω ταπεινά ταπεινά και γώ τή γνώμη μου, πού προσπαθώ μ'

καθ' ἄλλη χώρα τῆς Εὐρώπης, ἔφερε καὶ τὴν κοινωνικὴν πρόοδο σ' αὐτὲς πρωτότερα ἀπ' τὴς γειτονικῆς τους. Συνέπεια τῆς προόδου αὐτῆς εἴταν ἡ ἐπαναστάσις τοῦ Κρόμβελλ κ' ὕστερ' ἀπὸ ἕναν αἰῶνα, ἡ μεγάλη γαλλικὴ. Τὴν ἀνάγκη τῆς βιομηχανικῆς ἀκμῆς ἐκπροσώπησε ἡ κατακτητικὴ ὁρμὴ τοῦ κορσικανοῦ, ποὺ ξεχύθηκε στὴν Εὐρώπη, ἐλευθερώνοντας μὲ τὴν κατοχὴ τους τὰ γερμανικὰ κράτη ἀπ' τὴν ὀπισθοδρόμηση, ζυπνώντας τὸ γερμανικὸ λαό, τὸν ἀποκαρῳμένο κάτω ἀπὸ τὸν πολυκέφαλο δεσποτισμὸ. Μὲ τὸ διωγμὸ τοῦ Ναπολέοντα πνοὴ ξαναγεννητικὴ φύσηξε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὸ γερμανικὸ ἔθνος· κάτω ἀπ' τὰ δημοκρατικὰ ἐνωτικὰ ὄνειρα τῆς ἀργο-ζυπνούσας ἀστικῆς τάξης ἡ βιομηχανία ἄρχισε νὰ δείχνῃ τὴν καπιταλιστικὴν ὄψιν της καὶ στὶς γερμανικὰς χώρες, ποὺ τὸν οἰκονομικὸ ὀργανισμὸν τους τὸν δέσποζε ὡς τότε ἡ φυσικὴ παραγωγὴ. Καὶ ἡ ἰδεολογία τῆς ἐποχῆς σήκωσε πρώτη, ἀλλὰ Ραμὰ, τὴ διαμαρτυρήσῃ της μὲ τὴ φωνὴ τοῦ Γκρύν καὶ ἔξω καὶ τὴ μορφὴ τοῦ ἀγνήσιου γερμανικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ διατήρησις τοῦ ἀγροτικοῦ καθεστώτος, φώναζε, εἶναι τὸ μόνον ποὺ ἀρμόζει στὸ γερμανικὸ λαό. Ἀπ' τὴ βιομηχανικὴ ἀκμὴ φοβούταν ἀφενὸς τὴ συγκέντρωσιν τοῦ κεφαλαίου, ἐξ ἄλλου τὸ γέννημα μιᾶς προλεταρίκῃς ἐπαναστατικῆς τάξης. Ἡ φύσις τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἔλεγαν οἱ ἰδεολόγοι, δὲν θὰ μπόρῃ ν' ἀνεχθῇ ποτὲ τὴς ἀδικίας καὶ τὰ αἵσχητα τοῦ καπιταλισμοῦ. Τὸ γερμανικὸ ἔθνος εἶναι τὸ ἀγνώτερον κ' ἐντιμότερον τοῦ κόσμου, ὁ γερμανὸς δὲν δέχεται κ' εὐθύς, ὁ τύπος τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πάλιν τῶν τάξεων, ποὺ εἶναι κίνδυνος ν' ἀρθῇ μὲ τὸ κεφάλαιο καὶ μὲ τὴ βιομηχανία, δὲν ταιριάζει στὸ χαρακτῆρα τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Τὸ μέλλον τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὑποστήριζαν οἱ «καλύτεροι» τοῦ ἔθνους, πρέπει νὰ μείνῃ στὴ φυσικὴ ἱστορικὴ παράδοσίν του, νὰ γκαλιᾶσθῃ ξανά τὰ πάτρια, νὰ γυρίσῃ στὸν πατριαρχικὸν τρόπο ζωῆς, στάγνάν του ἦθῃ, ὅπως τὰ περιγράφει ὁ Τάκιτος μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρὸ.

Ἀντίκρυ στὶς ἀερολογίαις αὐτὰς ἔβγαίνε ἡ ἀστικὴ καπιταλιστικὴ κοινωνιολογία καὶ ἀπκνιούσε μὲ τὸ Λίστ: Ἡ Γερμανία μόνον μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας θὰ πᾶν μπροστά. Αὐτὸς εἶν' ὁ δρόμος τῆς προόδου τῆς καὶ τὸ μέλλον της εἶναι νὰ πᾶρῃ τὴ θέσιν τῆς Ἀγγλίας. Μόνον μὲ τὴ βιομηχανικὴ ἀκμὴ της θὰ μπόρῃ νὰ ξετινάξῃ τὸ φεουδαλικὸ ζυγὸ καὶ νὰ ποχτήσῃ σύνταγμα κ' ἐλευθερίας.

Τέλος πρόβαλε ὁ Μάρξ μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ

νόμου τῆς ἐξέλιξης τῆς κοινωνίας. Τί εἶναι καλὸ καὶ τί κακὸ, τί πρέπει καὶ τί δὲν πρέπει, εἶπε, ἀπ' αὐτὰ ἡ ζωὴ δὲν ξέρει· δίχως τὴ θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύσσεται ἀπάνω στὶς ὕλικές ἀνάγκας της, στὰ παραγωγικά της μέσα. Ἡ Ἀγγλία, ἡ χώρα ἡ πιὸ προοδεμένη οἰκονομικῶς, θάναί τὸ πρότυπον τῆς οἰκονομικῆς ἐξέλιξης καὶ συνεπῶς καὶ τῆς κοινωνικῆς γιὰ κάθε τόπον.

Ἔτσι συζητοῦσαν, καλῶρα μας, οἱ θεωρητικοὶ τῆς Γερμανίας, ὅταν ξαφνικὰ ἡ περιβόητη στάσις τῶν ὑφαντῶν τῆς Σιλεσίας, ποὺ τὴν ἀποθανάτισε τὸ τραγούδι τοῦ Χάινε, μεταφρασμένο στὴ γλῶσσα μας ἀπ' τὸν Καμπύση, καὶ ὕστερα τὸ δραματικὸ ἀριστοῦργημα τοῦ Χάουπτμανν. Ἡ στάσις αὕτη ἐβγαλε στὸ φῶς τέττα ἐκμετάλλεψιν τῆς ἐργασίας ἀπ' τοὺς ἐντιμοὺς γερμανοὺς τοῦ Γκρύν, ποὺ μπόρῃ τῆς χλωμαίνει ἡ φοβερότερη ἐγγλεζικὴ καπιταλιστικὴ ἀδικία. Ὁ ἔξω, σὰν τίμιος ἄνθρωπος κ' εἰλικρινής, ἀναγνώρισε τὸ ξέσπασμα τοῦ χείμαρρου τοῦ καπιταλισμοῦ, ποὺ θάπλωνονταν κατόπι, φέρνοντας τὴν ἀκμὴ στὸν τόπον του, καὶ προσχώρησε στὶς ἰδέας τοῦ μαρξισμοῦ.

Αὐτὰ δείχνουν πὼς ὑποκειμενικοὶ εὐλαβεῖς πόθοι δὲν ἔχουν σημασίαν καμμιὰ μπρὸς τὴν πορὰ τῶν πραγμάτων καὶ πὼς πλὰί σ' αὐτοὺς ὑπάρχει μιὰ ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα, ποὺ συμπέφτει πάντα μὲ τὴ γνώμην τοῦ πιὸ ἀπροκατάληπτου παρατηρητῆ τῆς.

Πιὸ ευπικότερον εἶναι τῆς Ρωσίας τὸ παράδειγμα.

Ἐπειδὴ ἡ Ρωσία εἶχε χαρακτῆρα πιὸ γεωργικὸν ἀπ' τὴ Γερμανία, ὁ κοινωνιολογικὸς ἀγῶνας ἄρχισε πρῶτα σὲ πνευματικόν, θεωρητικὸν ἔδαφος γιὰ νὰ συνεχισθῇ κατόπι σὲ οἰκονομικὸν ἀπ' τοὺς διαδόχους τῶν πρώτων θεωρητικῶν κοινωνιολόγων.

Ἀνάλογα μὲ τὸ γερμανικὸν τοῦ Γκρύν, φύτρωσε στὶς ὄχθας τοῦ Νέβδα τὸνερο ἐνὸς γνήσιου ρούσσικου πολιτισμοῦ. Ὁ ρούσσικος οὐτοπιστικὸς γεωργικὸς σοσιαλισμὸς φαντάστηκε ἕνα ἀπόκοσμον, ἀγροτικὸν πατριαρχικὸν εἰδύλλιον, ὅπου θέλησε νὰ κλείσῃ τὸ μέλλον τοῦ ρούσσικου λαοῦ. Οἱ διανοητικὲς τάξεις τῆς χώρας χωρίστηκαν σὲ δύο στρατόπεδα, στοὺς ἀσλαβόφιλους (σὰ νὰ πούμε τοὺς δικούς μας πατέρας) καὶ στοὺς «δυτικόφιλους», ποὺ βρῆκαν στὸ μεγάλο συγγραφέα Τουργιένεφ ἕναν ἀπ' τοὺς πιὸ θερμούς προμάχους τους. Οἱ πρῶτοι μάχονταν γιὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ ρωσσικοῦ ἔθνους ἀπὸ κάθε ξένη ἐπιδρά-

σιν, οἱ δεῦτεροι ἤθελαν νανοῖζον διάπλατα τὰ σύνορα στὸν πολιτισμὸν τῆς δύσης, σ' αὐτὸ μονάχα βλέποντας τὴν πρόδοτον τοῦ τόπου τους. Καιροὺς βᾶσταξε ὁ πνευματικὸς πόλεμος τῶν δύο κομμάτων, ποὺ τὰ διαδέχτηκαν κατόπι οἱ «λαόφιλοι» κ' οἱ «μαρξιστές», ὥσπου ἡ ἐξέλιξις, δουλεύοντας ἀνέγνιστον ἀπ' τοὺς ὑποκειμενικοὺς πόθους τῶν οὐτοπιστῶν, ἔφερε τὸν καπιταλισμὸν καὶ τὴν στερνὴν ἀστικὴν ἐπαναστάσιν, ποὺ βεβαίως τὴν πρόρρησιν τῶν μαρξιστῶν.

Παράδειγμα ὁμοιοῦ μᾶς δίνει ἡ Ἰαπωνία. Ὅπως γνωστὸν, τὸ κράτος τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου ἐδῶ καὶ μισὸ αἰῶνα ἔπλεε σὲ στασιμότητα κινεζικῇ. Κανένας δὲν μπόρῃσε νὰ προβλέψῃ πὼς ὁ λαὸς αὐτὸς θάφτανε στὴν καταπληχτικὴ ἀνάπτυξιν τῶν τελευταίων χρόνων. Τοπικὲς αἰτίαι ἄλλαξαν τὰ πράγματα. Οἱ αὐτοκράτορες εἴταν εἶδος αἰχμαλώτων τῆς αὐλικῆς καμαρίλας, ὥσπου ὁ τωρινὸς Μικάδος, ἄνθρωπος φύσις ἐξαιρετικῆς, σπώντας τὰ ἱστορικὰ δεσμά του, μπῆκε ἐπικεφαλῇ τῶν νεωτεριστικῶν προοδευτικῶν στοιχείων, ποὺ φάνηκαν στὸ μεταξὺ. Λυσσώδης στάθηκε ὁ ἀγῶνας μὲ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ὑπερστάσιμων πατριῶν ἀριστοκρατῶν καὶ θύματα ἔπесαν χιλιάδες καὶ χιλιάδες. Ὁ νεαρὸς Μικάδος μὲ τοὺς προοδευτικούς θριάμβους· στέριωσε τὴν προσωπικὴν του ἐλευθερίαν καὶ τὸν ἡγεμονικὸν τοῦ θρόνου, ἔκαμε ἀστικὰς μεταρρυθμίσεις κατὰ πρότυπα ἀμερικανικὰ κ' εὐρωπαϊκά, ἔδωκε στὸ λαὸ ἀστικὰς ἐλευθερίας, σύνταγμα καὶ ἄνοιξε τὴς πύλας στοὺς ξένους καὶ στὸ κεφάλαιον, ὑποστηρίζοντας τὴ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξιν τῆς χώρας. Κ' ἔτσι ἄρχισε ἡ οἰκονομικὴ ἀκμὴ, ποὺ τὰποτελέσματά της τὰ πιστῶσαν οἱ θρίαμβοι τῶν ἡμερῶν μας.

Αὐτὰ τὰ παραδείγματα, νομίζω, φτάνουν γιὰ νὰ δείξουν ἀπ' τῶνα μέρος πὼς δὲν εἶναι πρώτη φορὰ, ποὺ γίνεται στὸν κόσμον συζήτηση, σὰν τὴ δική μας, γιὰ τὸ δρόμον ποὺ θὰ πάρῃ ἡ ἐξέλιξις σὲ μιὰ χώρα, ἀπ' τᾶλλον πὼς ἡ κοινωνιολογία καὶ χωρὶς νὰ γίνῃ φυσικὴ ἢ θετικὴ ἐπιστήμη, προσφέρει ἀρκετὰ στοιχεῖα ὥστε ὁ παρατηρητὴς κ' ἐρευνήτης τῆς κοινωνίας—μεταχειριζόμενος τὴ μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὸ νόμον: ἴδιαι ἢ ὅμοιαι συνθήκαι, ἴδια ἢ ὅμοια ἀποτελέσματα—νὰ μπόρῃ νὰ προφητεύῃ κατὰ προσέγγισιν, κατὰ πιθανότητα τὸ δρόμον τῆς ἐξέλιξης της. Πόθοι ὑποκειμενικοὶ καὶ τί συμφέρει, κατὰ τὴ γνώμην τοῦ ἐνὸς καὶ τᾶλλον, στὸ καλὸ τοῦ ἔθνους δὲν εἶναι σοβαρὰ ἐπιχειρήματα σὲ μιὰ συζήτηση καθαρὰ ἀντικειμενικῇ, ποὺ ἄνοιξε σ'

ὅλη τὴ δύναμή μου νὰ σᾶς τὴν καταβαθύνω. Ἡ γραμματικὴ μας δὲν ταχτοποιήθηκε· τί γυρίζετε ταχτοποίηση τῆς ὀρθογραφίας; Ὁ Σταθῆτε. Σταθῆτε.

Καὶ σίγουρον ἐσεῖς πὼς θὰ σταθῆτε. Δὲ στέκεται ὅμως ἔτσι ἐκκολεῖ ὁ Ρωμιός. Γιατί; Ἐδῶ ἀξίζει νὰ τὸ ψυχολογήσουμε τὸ γιατί.

Ὁ Ρωμιὸς θέλει ἀνεξαρτησία.

Ἡ ἀνεξαρτησία!

Τί ὠραία λέξις—καὶ τί μὲν δίνετε τώρα νὰ σᾶς ἀποδείξω πὼς ἀνεξαρτησία δὲν εἶναι, πὼς εἶναι τὸ ἀντίθετό της;

Ἐκεῖνον ποὺ λέγαμε καὶ πιὸ ἀπάνω. Τὰ μάθρα, τὰ καταραμένα τὰ χρόνια, οἱ τέσσερεις οἱ αἰῶνες. Ὁ Ρωμιὸς τότες κίνημα δὲν ἔκανε, ἀναγκαζότανε μάλιστα νὰ πνίξῃ καὶ τὸ ἀγαπημένον του τὸ ἐγώ. Ἀμα γλύτωσε ἀπὸ τὴ σκλαβιά, σηκώθηκε

8) Τὸ πολὺ πολὺ, νομίζω, ποὺ μπόρῃ κανεὶς νὰ παραδεχθῇ γιὰ τὴν ὥρα, εἶναι τὸ εἶ τῆς ὑποταχτικῆς ἀντίθετης. Μὰ καὶ τοῦτο θέλει σκέψιν, ἐπειδὴ μπόρῃ καμμιὰ μέρα νὰ γράφεται, ὥστε δοκιμάζουμε ἀλλαγὴν ποὺ καὶ ἀφ' ἑαυτῆς ἀλλάζει. Μὰ δὲν ἔχει καὶ νόημα νὰ βάζουμε εἰ στὴν κατάληξιν, ἐνῶ γράφουμε ἄσφανα φτιάνω, ἀντὶς φτιάνω, ἢ μιᾶζω ἀντὶς μοιάζω, τότες καὶ τὸ νὰ πῇ θάπρεπε νὰ πῇ νὰ τὸ γράφουμε. Κάθε μεταρρύθμιση πρέπει νὰ εἶναι γενικὴ, πρέπει, σὰν τὴ γραμματικὴ μας, νὰ ἔχῃ ἀρμονίαν.

στὸ ποδάρν, ὀρίχτηκε ὅζω καὶ τὴν ἀναρχία του τὴ βάρφτισε ἀνεξαρτησία· ἔτσι μπόρεσε πᾶ νὰ φανῇ καὶ τὸ καταπατημένον του πρῶτα τὸ ἐγώ. Νόμον δὲ θέλει, δὲν καταλαβαίνει, δὲν ξέρει. Ὅπως τοῦ καπνίσου. Θάκοιλουθῇ νὴ φαντασία του, τὸ καπρίσιο του. Τὸ ἴδιον καὶ στὴ γλῶσσά. Καὶ γιὰ τοῦτο, νὰ μὴ θαρρῇ πὼς τὸ γλωσσικὸν τὸ ζήτημα εἶναι ζήτημα γλωσσικόν· τὸ γλωσσικὸν τὸ ζήτημα εἶναι ζήτημα ἠθικόν. Τὴν ψυχὴν μας νὰ βάλαμε σὲ τάξιν· βαζομε σὲ τάξιν καὶ τὴ γραμματικὴν μας. Καὶ μὴ μὲν λέτε πὼς προσμένουμε νὰ τοὺς κάμω μιὰ γραμματικὴν τὴ γραμματικὴν μου ἀπὸ τὰ βιβλία μου τὴν ξέρουνε, καὶ τίς περισσότερες φορὲς φτεῖνουνε δικήν τους, ὅχι τάχα γιὰτὶ δὲν τοὺς ἔπεισε ἡ δική μου, μὰ γιὰτὶ προτιμοῦνε τὸ ἅγιον τὸ κέφι. Λοιπὸν ἄλλου εἶναι τὸ κακὸ καὶ ἄλλο μᾶς λείπει ἀπὸ γραμματικὴν. Πρέπει νὰ γίνουμε ἄντρες. Νομίζει ὁ Ρωμιὸς πὼς εἶναι ἀνεξαρτητὸς καὶ δὲ βλέπει πὼς εἶναι παιδί. Πρέπει κανεὶς μέσα του νὰ νοιώθῃ τί σημαίνει λευτεριά, πρέπει ἀνεξαρτητὸς μέσα του νὰ εἶναι, γιὰ νὰ κούσῃ θεληματικὰ ἕναν κανόνα, μιὰ πειθαρχία. Κοιτάξτε τὸν Ἀγγλον, ποὺ πιὸ ἀνεξαρτητὸς ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Ἀγγλον στὸν κόσμον δὲν ὑπάρχει, ποὺ δὲν ὑπάρχει καὶ πιὸ σκλαβὸς τοῦ νό-

μου. Δὲν τὴν καταλάβαμε ἀκόμη τὴν Ἑβρώπη. Δὲν καταλάβαμε ἀκόμα μήτε τὴν ἀρχαίαν τὴν Ἑλλάδα. Εἴμαστε ἀλογατακία νόστιμα, πηδηχτά, χαριτωμένα καὶ ἀπὸ σοῖ. Μὰ ξεχνοῦμε τὸ βυθηστόχαστον καὶ λυπητερόν λόγον τοῦ Ξενοφόντα: Ἀχρηστον μὲν γὰρ δῆπου καὶ οἰκίτης καὶ στρατεύματα ἀπειθές· ἵππος δὲ ἀπειθὴς οὐ μόνον ἀχρηστος ἀλλὰ πολλάνκις καὶ δσαπερ προδότης διαπραττεται (9). Τέτοια αἰσθήματα, τέτοια φερσίματα μακριὰ μας. Νὰ τὸ κάμουμε ἀπόφαση μιὰ καὶ σῶναι, μὲ θέλησιν ἀκλόνηστη, σοβαρή. Ἐδῶ χρέος μας, ἀλήθεια, νᾶναι σιδερένια ἡ θέλησή μας, πάντα τίμιος ὁ νοῦς μας καὶ ἡ θυσία μας ἀπέραντη, γιὰτὶ σήμερα ἡ ἐνότης εἶναι τὰ παρὰ τὴν ἀγαθὴν, ἡ μόνη δύναμή μας κ' ἡ ἐνότης θέλει θυσία, δηλαδὴ ἀγάπην.

Καὶ γιὰ νὰ μὴν τὸ παρατραβῆσουμε στὸ τραγικόν, τὸ κάτω κάτω τί τρέχει; Τρέχει ποὺ ὁ καθένας φοβάται νὰ μιμηθῇ τὸ γείτονά του, μὲς καὶ πόνει πὼς δὲν εἶναι ἀνεξαρτητὸς. Πεισματῶναι καὶ δὲν ἀλλάζει, τὸ πείσμα του μάλιστα γιὰ θέλησιν τὸ περνεῖ, ἐνῶ δὲν ξέρω δύο πράγματα ποὺ νὰ μοιάζουμε λιγώτερον, ἀφοῦ ἡ θέλησιν στηρίζεται σὲ μιὰ λογικὴ καὶ τὸ πείσμα λογικὴ δὲν παραδέχεται. Γιὰ

9) Π. Ἰαν. Γ', 6.

αυτές τις στήλες με τὸ φάνισμα τοῦ βιβλίου τοῦ Σκληροῦ. Αἰσθηματικά ἀτομικά καὶ πατριωτικά ἀερολογήματα δὲν ὠφελοῦν στὴ λύση τοῦ ζητήματός μας. Ὁ Σκληρὸς μετὰ τὴ μέθοδο τῆς σκέψης τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἐξεταστῆ τῆς κοινωνίας βεβαίωσε τὸ μοιραῖο μῖα ὁμοίαν ἐξέλιξη καὶ στὴν κλασσικὴ περὶδρα μας. Οἱ ἐπικριτὲς τοῦ μετατόπισαν τὸ ζήτημα στοὺς ἀτομικοὺς τοὺς πόθους. Ὁ Ραμὰς μάλιστα, θελοντας νὰ ποδείξῃ τὸ σαθρὸ τῆς μεθόδου τοῦ συγγραφέα τοῦ «Κοινωνικοῦ μας ζητήματος» διαστρέφει τὰ λεγόμενά του σὲ βαθμὸ πού δὲ θαρρῶ νὰ τὸ ἐπιτρέπῃ ἡ εἰλικρινὴς συζήτηση. Τὸν ἐπαναφέρω στὶς σελίδες τοῦ συκοφαντούμενου βιβλίου. Αὐτὸ λέει σαφέστατα πὼς ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάσταση ὅχι μόνον δὲν εἶταν ἀντιγραφὴ τῆς γαλλικῆς σ' ὅλα τὰ καθεκαστα, ὅπως θέλει ὁ Ραμὰς νὰ παραστήσῃ, ἀλλὰ πὼς ἔφερε ἀρκετὰ συγκεκριμένο χαρακτήρα. «Κατὰ βάθος ἦτο ἀστικὴ ἐπανάστασις» προκληθεῖσα ὑπὸ τῆς πρωτοφανοῦς οἰκονομικῆς εὐεξίας τῶν ἔσω καὶ ἔξω ἀστικῶν στοιχείων, τῆς ἀφυπνίσσεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονηματος ἰδίως εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας ἀστικὰς τάξεις καὶ τοὺς λογίους τοῦ ἔθνους» (σελ. 38). Ἐξωτερικὴ ἀναλογία τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασης μετὰ τὴ γαλλικὴ δὲν ὑπάρχει· βίβλια, ἐσωτερικὴ ὅμως τέτια θὰ βρῇ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ραμὰς ἂν ἀνατρέψῃ τὴν ἀναλογία πού κάνει τοῦ Ρουσσώ μετὰ καρυφύλι κλέφτικο, τοῦ Ἀλῆ Τεπενλεῆ μετὰ τὸ Βολταῖρο. Πίσση φεουδαλικῇ στὸ ἓνα ξέσπασμα μετὰ τὴν τυραννίαν τοῦ Ἀλῆ πασά καὶ τοῦ Σουλτάνου, ὁμοίαν πίεση φεουδαλικῇ στὸ ἄλλο μετὰ τὴν ἀπολυταρχίαν τῶν Λουδοβίκων, ἀστικὴ ἀντίδραση καὶ στὰ δύο, πού εἶχε ἀφορμὴ τὴν «οἰκονομικὴ ἀστικὴ εὐεξία καὶ τὴν ἀφύπνιση τῶν ἀστικῶν στοιχείων». Στὴ Γαλλίαν, ἰδεολογικοὶ πρόμαχοι τῶν ἀστικῶν τάξεων: Ρουσσώ, Βολταῖρος, στὴ ρωμιόσυν ἰδεολογικοὶ πρόμαχοι τῶν ἀστικῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν: Ρήγας Φεραίος καὶ ἄλλοι λογιοὶ τοῦ ἔθνους. Κι ἂν θέλομε νὰ προχωρήσωμε στὴν ἐρευνα καὶ στὴν ἀναλογία τῶν στοιχείων, οἱ φαναριῶτες καὶ οἱ προύχοντες κοτζαμπασίδες, θαρρῶ, δὲν εἶταν καὶ πολὺ ἐνθουσιώδεις ὑπέρμαχοι τοῦ σηκωμοῦ στὴν πρώτη ἀρχὴ του, δὲ διαπνέονταν ἀπὸ τὴν «καταλάγερν εὐγενικὰ πατριωτικὴν ἰδέαν», πού ὁ ἀπόγονος τοὺς ὑποβάνει μετὰ τόσο ἀλαφρὴ ἱστορικὴ συνείδηση.

Μὰ ἀναίρεσις στὰ καθεκαστα δὲν παίρνουν τέλος, ἂν ἀρχίσωμε, καὶ ἀπαντήσῃς σὲ προσωπικοὺς ὑπαινιγμοὺς δὲν ὠφελοῦν στὸ ζήτημά μας. Ἐνα πνεῦ

μα ἀσπιδασμένο, μελετημένο», ὅπως χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος ὁ Ραμὰς τὸ συγγραφεὶα τοῦ «Κοινωνικοῦ μας ζητήματος», θάταν ἀστείον καὶ νὰ φανταστῇ κανεὶς πὼς θάπεφτε σὲ ἀναλογίαν παραλόγους, πού θέλει νὰ τοῦ ρίξῃ σοφιστικὰ δ' ἐπικριτὴς του, ἀλλὰ ζώντας τὸ βαθύτερον καὶ κύριον ἀστικὸν ἐλατήριο τῆς ρωμαϊκῆς ἐπανάστασης, πού θέλει νὰ τονίσῃ σὲ κατ' ἀναλογία ἐφαρμογὴ νόμου «καμωμένου μετὰ τὸ ἔτσι θέλω!» Τὸ ξαναλέω, δὲ φανταζόμενον τὸ Ραμὰς ἱκανὸ νὰ πείσῃ σὲ τέτια παραλλάγματα καὶ σοφιστεῖες καὶ μικρολογικὰ τερτίπια, πού τὰ ἀδράζουον μοναχὰ ὅσοι θέλουον νὰ θολώσουν τὴ συζήτηση, ἀνικανοὶ νὰ μείνουον στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων.

Ὡς τόσο, ἡ ἐξέλιξη, πού ὑπόδειξε τὸ «Κοινωνικὸν μας ζήτημα», φανέρωσε τὸ θαῦμα τῆς καὶ τόσο γρήγορα καὶ σὲ μορφή, πού εἶναι ὁ πιὸ μεγάλος θρίαμβος γιὰ ἓνα τόσο σύντομον ὅσο καὶ οὐσιαστικὸν βιβλιαράκι. Εἰν' ἀλήθεια πὼς αὐτὸ νειρεύτηκε ὑποδοχὴ πιὸ γενναίουκαρδῆ ἀπ' τὴς τάξεις τῶν δημοτικιστῶν, πού στήριξε τὴς πρώτες καὶ μεγαλύτερες ἐλπίδες. Ἡ ἱστορία τῶν ἐλπίδων καὶ μετὰ τὴν σκοντάψῃ οὐτε καὶ σὲ σοβαρότητα καὶ εἰλικρίνεια σ' αὐτὴς τὴς στήλες. Μὰ τὸ κακὸ τρανὸ δὲν εἶναι, οὐτε ἀδιόρθωτο. Ἡ κραυγὴ τοῦ βιβλίου βρῆκε ἀντίλαλον ἐκεῖ πού ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀγάπη τῆς ζωῆς καὶ τῆς προόδου μένουον νωπὲς καὶ ἀκαμάεις. Ὅποιος αἰσθάνεται παρόμοια δύναμις, σ' ὅποιον τὰ στήθη πνέει ζωὴ καὶ πόθος γιὰ τὴν πρόοδο, θὰ κατεβῇ ἐκεῖ μαζί μας. Ἡ στενοκεφαλιά, ὁ βυζαντινισμὸς καὶ ἡ μούχλα πνίγουον ἐδῶ. Γιὰ ζωντανούς δὲν εἶν' ὁ τόπος.

ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

ΥΜΝΟΣ ΣΤΟ ΜΙΣΤΡΙΩΤΗ

Ὡ, τῶν θεσμῶν φύλακα! πού σόρισεν ἡ Μοῖρα καὶ τῶν πατροπαράδοτων τοῦ γένου μας σωτήρα, πού σώσεις ἀπ' τὸν κίνδυνον, τὴ γλώσσα, τὴ θρησκείαν, π' ἀστροπελέκια καὶ φωτιές, τοξεύεις σὰν τὸ Δία στοὺς καταπνύουσους μαλλιαρούς· καὶ δίχως ν' ἀποστάσῃς — εἰς τὰς ἀπείρους τοῦ χώρου ἀνέχεσαι ἐκείτους — πού ἠψίδα, ἀχίνες, κιβωτὸ, κάλαμο, παπαρδέλα καὶ Φαίδωνα ἀνικατέψες, καὶ στὴν κορφὴ κανέλα πούφαγες, ἀγωνίστηκες, καὶ φοιτητάδες φώτισες πού θάλασσα μᾶς ἔκτανες καὶ οὐτ' ἓνα δὲν ἀρώτησες, πού μετὰ ἱερικὸν περπάτημα τὸν Πήγασον καθάλισες, καὶ δίπλα στὴν Ἀκρόπολιν, τὸ Πόργονα κουβάλητες, σαράντα χρόνιζα ποῦζητες!... καὶ ἄλλα πολλὰ νὰ ζήσης, τὴν Πόλιν σὺν Κεραιεῖν σιμὰ νὰ κουβαλῇς.

ΜΠΟΡΑΣ

τοῦτο ἡ θέληση κάποτε ἀλλάζει δρόμον, ἅμα ἔρθῃ καὶ τὴν ὁδηγήσῃ καλὴ τέρα· τὸ πείσμα δὲν ἀλλάζει, ἀφοῦ ὁδηγία δὲν ἔχει. Μὰ νὰ σὰς τὰ ψυχολογῶ νέντα σκέττα; Ὅριστε. Δὲν τὸ φταίω γώ. Τί νὰ γίνῃ πού συχνὰ ὁ ἓνας ἢ ὁ ἄλλος θάκούσῃ τὴ φαντασίαν του, τὸ καπρίτσιον τοῦ θάκούσῃ, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσῃ, τουλάχιστον σὲ ὅλα — τὸ τουλάχιστον εἶναι ἀριστοσύνη — γιὰ νὰ μὴν ἀκούσῃ τάχα τὸν Ψυχάρη, σὰ νὰ μὴν ἀκούγῃ πρῶτος ὁ Ψυχάρης ἕναν κανόνα πού στέκει ὅξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ πού ἀναγκάζεται πολλὰς φορὲς ἴσια ἴσια ὁ Ψυχάρης τὸν ἑαυτὸν του νὰ βασανίσῃ, γιὰ νὰ τὸν ἀκούσῃ καλά(10). Ἐγὼ παιδάκια μου, τύραννος δὲν εἰμαι. Ἄλλη τέχνη, ἄλλη δύναμις δὲν ἔχω παρὰ νὰ σὰς ξηγῶ ἓνα ἓνα. Πρῶτος μαθητὴς σὰς θὰ προκηρυχθῶ, ἅμα μετὰ πείσετε πὼς ἀντὶς τὸν τάδε τύπον, πού σωστὰ τὸν τάδε πρέπει νὰ συνθίσω. Τόδεῖα κιάλας πὼς μετὰ χαρὰ

10) Κατωρῶσαμε μόνον μερικοὶ, ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης, ὁ Γρυπάρης, ὁ Ἐρμῶνας, ὁ Μαρκετῆς, ὁ Παρορίτης, ὁ Σκοπελίτης, ὁ Ταγκόπουλος — καὶ ὁ Σίμος Μενάρδος, σὲ γράμματα πού μοῦ γράφει — μαζί μ' αὐτοὺς δύο τρεῖς ἄλλοι, νάκολουθοῦμε τὸ ἴδιον σύστημα στὴν ὁρθογραφίαν καὶ στὴ γλώσσα. Κοιτάξτε ὅμως τὸν Παλαμά, πὼς τὰ κανονίζει καὶ πᾶσι. Ἀνοίξτε τὸ Δωδεκάλογον, σ. 110. Τί λέει; Τῶ γυναικῶν. Νὰ το σὲ τέλος καὶ ἀφ' οὗ.

μου, μετὰ σέβας, μετὰ βνωμοσύνη σὰς ἀκολουθῶ ἐκεῖ πού ἔχετε δίκιον. Δὲν ντρέπομαι διόλου. Φιλότιμον σ' ἀφ' ὧν δὲν ἔχω. Λέω μάλιστα νὰ σὰς δώσω καὶ μίαν ἀφορμὴ καινούρια, νὰ μοῦ τὸ μολογήσετε ἀπατό σας. Γιατί μὴ βλέπετε πού φωνάζω καὶ σὰς τὰ ψέλω. Ἀγαπᾷ ὅποιος ψέγει καὶ φωνάζει, ὅποιος ἔσως καὶ θυμῶν. Ὅποιος τὰ κρύφτει μέσα του εἶναι κακός, ὅχι ὅποιος τὰ κουδουνίζει μετὰ τὴν εἰλικρίνεια, μετὰ τὴν ἡτυχίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀλήθειας.

Τὸ λοιπὸν, ξέρετε πὼς θὰ τελειώσῃ ἀφ' ἡμῶν καὶ ἡ κουβέντα;

Μ' ἓνα ταξίδι.

Ἐμαθα τίς προάλλες πὼς ὁ Ταγκόπουλος πῆγε στὴν Πρίγκηπο, τὸ θεόμορφο τὸ νησί, νὰ συναγρικηθοῦν, μετὰ τὸ Φωτιάδην καὶ μετὰ τοὺς φίλους, γιὰ ἓνα δυὸ ζητήματα πού ἀφοροῦν τὸ Νουμά. Ἐγὼ λέω καμιά μέρα ὅλοι μας στὴν Πρίγκηπον νὰ πάμε, νὰ κάμουμε συνέδριον στοῦ Φωτιάδην, νὰ ξετάσωμε πᾶς τὰ πιὸ σπουδαῖα τὰ ζητήματα τῆς γραμματικῆς, νάκούσω τὴ γνώμην σας, νάκούσετε τὴ δική μου, καὶ νὰ εἴμαστε σύμφωνοι σὰν τὰ καλά τὰ δέφια.

Ἐνα μονάχα θὰ σὰς παρακαλέσω, νὰ μὴ μετὰ βιάσετε πρόεδρον, ἐπειδὴ ὁ πρόεδρος σωμαίνει καὶ γὰρ σκοπέτω νὰ μωρολογῇ ἄλλαι καὶ ὥρες.

“Ο ΝΟΥΜΑΣ”

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΚΕΡΙΑΚΗ

ΣΥΝΤΡΟΜΗ ΧΡΟΝΙΑΤΙΚΗ

Γιὰ τὴν Ἀθῆνα Δρ. 8. — Γιὰ τὴς Ἐπαρχίας Δρ. 7
Γιὰ τὸ Ἐξωτερικὸν Φρ. 10.

Γιὰ τὴς ἐπαρχίας δεχόμεστε καὶ τρεῖς (2 Δρ. τὴν τριμηνίαν) συνδρομῆς.

Κανένας δὲ γράφεται συνδρομητὴς ἂν δὲ στείλῃ μπροστὰ τὴ συνδρομὴν του.

10 λεπτὰ τὸ φύλλον λεπτὰ 10

ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ. Στὰ κδόκια (Σύνταγμα, Ὁμόνοια-Ἐθν. Τράπεζα Ὑπ. Οἰκονομικῶν, Σταθμὸς Τροχιδόδρομου (Ἀκαδημία), Βουλὴ, Σταθμὸς ὑπόγειου Σιδηροδρόμου (Ὁμόνοια), στὰ βιβλιοπωλεῖα «Ἐστίας» Γ. Κολάρου καὶ Σακέτου (ἀντικρυ στὴ Βουλὴ).

ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ

Οἱ ἀρχαιολογικοὶ βαρβαρισμοί. — Ἡ Ἐθνικὴ γιορτὴ. — Οἱ Ἕλληνες στὴν Ἀφρική. — Ἀγιογραφίαι καὶ προσωπικά. — Καὶ πάλι ὁ κ. Χατζηδάκης.

Οἱ ΒΑΡΒΑΡΙΣΜΟΙ ἐξακολουθοῦν πάνω στὴν Ἀκρόπολιν. Οἱ ἀρχαιολόγοι ξεριζώσανε τὰ χαμομήλια καὶ τίς παπαρόνες γιὰ νὰ καθαρίσῃ ὁ τόπος, μ' ἀλήθεια γιὰ νὰ γεμίσῃ σκόνη, ὅμως τώρα μαθαίνουμε πὼς φυτεύουσιν κισσοὺς διπλα στὸ πεζοδὸν τῶν τειχῶν τοῦ Κίμωνος. Κισσοὶ στὴν Ἀκρόπολιν! Μὰ περιβόλι θὰ τὴν κάνουμε; Ἀὐτὸ μὲν πᾶς παρὰ νὰ βάλουμε καὶ συντριβάνια καὶ γούρνες μετὰ χρυσόψαρα μέσα. Κ' ἔσως γρήγορα νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸ γιὰ τίς τέτοιες μᾶς δύνουν ἐλπίδες οἱ τρεῖς φουρκιές πού φυτεύσανε πρὸς τὰ δυτικὰ τοῦ Παρθενῶνα. Ὡ Φειδία! Ἐκεῖ πού ἄλλοτε ἔλαμπε τὸ κρᾶνος καὶ ἀστράφτανε τ' ἄρματα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς τώρα οἱ ἀπόγονοί σου ὠρμαίνουν χορεύμαδες!

Κάποιος ἐπὶ τέλους πρέπει νὰ σώσῃ τ' ἀρχαῖα μνημεῖα ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαιολόγων. Ἄν τοὺς ἀρίστους τὸ δρόμονο δὲν πρέπει νὰ μᾶς φανῇ παράξενον ἂν τὸ καταφέρουν νὰ βγάλουν ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ ἐρεῖλια κάθε χάρη καὶ ἰδιορρυθμίαν πού τοὺς ἔδωσε ἡ μεγάλῃ τεχνικῇ ἡ Φύσις καὶ τῆς ἱστορίας οἱ ἀλλαξοκαιρίες. Δίχως ἄλλο θὰ φαντάζονταί πὼς αὐτοὶ ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ἐξωραϊσμὸς τῆς Ἀκρόπολης θ' ἀρέσῃ στοὺς ξένους. Ἐμεῖς δὲ συνηθίζουμε νὰ πολυρωτοῦμε τοὺς ξένους γιὰ τὰ δικὰ μας πράγματα, γιὰ τὰ πρῶτα πρῶτα ρωτοῦμε τὴ δική μας τὴ ρωμαϊκὴν ψυχὴ. Ὅμως ἂν αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα ἔχει σημασίαν γι' αὐτοὺς μπορούμε νὰ τοὺς βεβαιώσωμε πὼς — ἀπ' ὅσα ἀκούσαμε — λάθος κάνουνε, γιὰ οἱ ξένοι ἔχουνε ἀναζητήσει μετὰ τοὺς βαρβαρισμοὺς πού

Νὰ σὰς καὶ πάλι οἱ ἀστερίσκοι. Θὰ πῇ πὼς τέλειωσε τὸ νούμερον δύο. Καὶ τέλειωσε περίφημα, ὅσο δύσκολο καὶ ἂν εἴτανε, ἀφοῦ σὰς μίλησα μετὰ τὴν καρδιά μου, καὶ ἡ καρδιά νίκησε πάντα ὅλες τίς δυσκολίες.

Ἄς ἀρχίσουμε τώρα καὶ τὸ τρίον. Μετὰ τὸ συμπάθειον πού λέει ὁ χωρικός.

Τὸ τρίον πολὺ πιὸ ἐφικτόν. Γιὰ τοὺς δασκάλους. Μὰ νὰ ξαναγυρίσωμε πρῶτα στὸ ζήτημα τῆς ἠθικῆς, ἀφοῦ τὸ προκηρύξαμε κιάλας πὼς ἠθικὸ ζήτημα τὸ ζήτημα τὸ γλωσσικόν.

Μετὰ τὴν ἠθικὴν λοιπὸν ὁ ἄθροπος κάνει δύναμι καὶ μετὰ τὴ δύναμιν μπορεῖ ν' ἀντιστεταί ἡσυχᾶ, δίχως λόγια πολλὰ, μὰ καὶ δίχως φόβον. Βλέπω καὶ ἡ δειλία σὲ μερικοὺς μας φίλους εἶναι μεγάλη. Ἐνας ἀξάφνης θὰ σοῦ τὰ φέρῃ μετὰ τρόπο πού νὰ σοῦ γράψῃ τὴ δημοτικὴν μόνον σὲ στίχους, ἐνῶ γιὰ τὰ πεζὰ ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἀντάρα. Σὰν τοῦ τὸ παρατηρήσῃς καὶ τοῦ τὰ ποδείξῃς πὼς ἀπὸ τέτοιον λόγον δὲν ξεπεσεῖται ἀπὸ τὸν Πήγασόν σου, σοῦ ἀποκρίνεται γλυκὰ πὼς μᾶς ἀγαπᾷ, μᾶς θαμάζει, καὶ ὅτι θελεῖς, μὰ πὼς γιὰ τὸ ζήτημα δὲ σκοτώνεται· τὸ συλλογίζεται ψυχρά. Παιδιάτικες ἀνώφελες ψυχές. Senza inf-

προστυχαίνουν την 'Ακρόπολη. Μὴ καὶ ἀντίθετη νὰ εἴτανε ἡ γνώμη τους πάλι θὰ τὸ φωνάζαμε πὼς τέτοια συγγράμματα εἶναι ἱεροσυλία καὶ ἀρνηση τῆς ζωῆς.

*

Ἡ ΕΘΝΙΚΗ τελετὴ πέρασε μπροστά μας νυσταγμένη καὶ κάπως βιαστική. Κόσμος στοὺς δρόμους λίγος καὶ ἀδιάφορος. Νομίζεις πὼς βγαίνει ἔτσι νὰ δῇ κάποια τελετὴ ξένη πού δὲν ἔχει ἀλήθεια τίποτε νὰ κάνῃ μὲ τὴ δική του ζωὴ. Οὐτε μὴ φωνὴ ἐνθουσιασμοῦ οὐτε κανὴ ἡ σιωπὴ τῆς συγκίνησεως. Στὰ πεζοδρόμια—γύρω στοὺς στρατιώτες τῆς παράταξης—ὁ λαὸς κουβέντιαζε γιὰ τὶς στολὲς τῶ μεγαλοσιάνω καὶ γιὰ τὸ καπέλλο τῆς μιᾶς πριγκιπέσσας ἢ τὰ διαμαντικά τῆς ἄλλης. Τὸ νόημα τῆς τελετῆς φαινόταν νὰ τοῦ ξέφευγε ὁλότελα.

Εἶναι κρίμα νὰ πεθαίνῃ ἔτσι ἡ πίστις ἑνὸς λαοῦ. Καὶ κεῖνο πού στέκει στὸν ἱστορικὸ νὰ ψυχολογήσῃ εἶναι ἂν ὁ λαὸς ἔχασε τὴν πίστιν ἐπὶ τὴ δύναμιν καὶ τὴ δόξαν τῆς φυλῆς του ἢ ἂν πέθανε μοναχὰ ἡ πίστις του γιὰ τοὺς πολιτικούς πού τὸ κυβερνοῦνε. Ἐμεῖς ἐλπίζουμε πὼς εἶναι μόνο τὸ δεύτερο.

*

ΦΑΙΝΕΤΑΙ πὼς ὁ κ. Σκωτίδης, διπλωματικὸς πράχτορας στὸ Κάιρο, ἔβγαλε ἕνα φυλλάδιο ὅπου μᾶς δείχνει τί κάνει ὁ Ἑλληνισμὸς στὸ Σουδάν. Τὸ φυλλάδιο δὲν τὸ εἶδαμε ἀκόμα· ὅμως ἂν κρίνουμε ἀπὸ κεῖνα πού γράφανε οἱ φημερίδες ὁ Ἑλληνισμὸς κάνει καὶ κάτω θάματα καὶ ξαπλώνεται καὶ προκόφεται ὁλόεναν.

Ἐπιδοκιμάζουμε βέβαια τὴν κυβερνητικὴ ἐνέργεια σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα καὶ μιᾶς καὶ τρέσανε στὸ Σουδάν τόσο Ἑλληνες, σωστὸ εἶναι νὰ προσπαθῇ τὸ κράτος μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἀντιπροσώπων του νὰ παρακολουθῇ τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο πού ξενιτεύτηκε καὶ πέρα καὶ νὰ δοκιμάσῃ νὰ τὸ διοργανώσῃ σὲ τρόπο πού νὰ μὴ χαθῇ ὁ δεσμός του μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ ἀποικισμὸς ὅμως αὐτὸς στὸ Σουδάν μᾶς φέρνει σὲ πῶς γενικούς συλλογισμούς. Μᾶς θυμίζει ἄλλῃ μὴ φορὰ τί κακὸ πού κάνει στὸ ἔθνος ἡ τυχοδιωκτικὴ αὐτὴ ὁρμή πού τὸ σκορπίζει στοὺς τέσσερις ἀγέρχδες. Καὶ δὴ βέβαια δὲν εἶναι μόνο οἰκονομικοὶ λόγοι πού δουλεύουν, εἶναι καὶ ψυχολογικοί. Ὁ Ρωμῖος τὸ ἔχει φυσικὸ του νὰ εἶναι ξυπνὸς τεμπέλης. Ἄν εἴτανε τεμπέλης μόνο ἢ ἂν εἴτανε ξυπνὸς δουλευτὴς τότες ἢ θὰ ἔμεινε καρφωμένος στὸ χῶμα τῆς πατρίδας του προσπαθώντας νὰ ψευτοζήσει μὲ τὴ δουλειά του ἢ θὰ δοκίμαζε νὰ πάρῃ σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Σλάβου (ἢ καὶ ἄλλου ὀχτροῦ του) τὸ χῶμα πού πατᾷ ἐπὶ τὴ Μακεδονία καὶ ἐπὶ τὴ Θράκη. Ὅμως εἶναι ξυπνὸς τεμπέλης. Καὶ γι' αὐτὸ τοῦ ἀρέσει τὸ ἐμπόριο πού τοῦ ἐπιτρέπει νὰ μεταχειρίζεται τὴν ζυγνὰδα του πάνω στῶν ἄλλων τὴ δουλειά. Ἐκεῖνος σκεδὸν τίποτε δὲν παράγει, μὰ πλουτίζει ἀπὸ τὴν παραγωγὴ τῶν ξένων. Καὶ δὲν τόνε νοιάζει γι' αὐτὸ νὰ ξενιτευτῇ στὰ πέρατα τῆς γῆς.

*

ΜΕΡΙΚΟΙ βλέπουνε σ' αὐτὸ ἐπιχειρηματικότητα καὶ

ὁποροχὴ διανοητική. Κι ἀπὸ μιά μεριά ἔχουνε δίκιο. Τὸ ἔθνος ὅμως ζημιώνεται σημαντικὰ μὲ τὴ σκορπιστικὴ ἐμπορομανία τοῦ Ρωμῖου. Ζημιώνεται γιὰτὶ χάνει ἔτσι ἀνθρώπους, ζημιώνεται γιὰτὶ ὁ πλουτισμὸς μερικῶν ἀπ' αὐτοὺς σπρώχνει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ περιφρονῶν τὴν καματερὴ δουλειά καὶ νὰ παραιτοῦν τὴ γεωργία, ζημιώνεται παρὰ πάνω ἀπ' ὅλα γιὰτὶ χάνει τὸ χῶμα. Ὁ φυλετικὸς πόλεμος στὸν Αἴμο γίνεται γιὰ τὸ χῶμα. Καὶ τὸ χῶμα θὰ τὸ πάρῃ κεῖνος πού τὸ βασιλεῖ μὲ τὴ γεωργία καὶ τὴ βιομηχανία, ὅχι κεῖνος πού ἐμπορεύεται τὰ γεννήματα καὶ τὴν ἐξαγωγή. Κι ὅσο πῶς κοντὰ στὸ χῶμα βρίσκεται ἕνας λαὸς τόσο πῶς βαθεῖα καταλαβαίνει τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ καὶ τόσο πῶς συστηματικὰ μπορεῖ νὰ μαζευτῇ γιὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς ὀχτροὺς του.

Ἐμεῖς ὅμως πάμε στὸ Σουδάν γιὰ νὰ βοηθήσουμε τοὺς Ἑγγλέζους νὰ φέρουνε τὸν πολιτισμὸ στὸ κέντρο τῆς Ἀφρικῆς. Στὶς δικές μας χώρες ἀφίουμε τ' ἄλλα ἔθνη νὰ μᾶς παίρνουνε σιγὰ σιγὰ τὸ χῶμα. Πολλὸ φοβούμεστε πὼς ἂν ἐξακολουθῇ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ θὰ καταστῇ νὰ γίνουμε ὅλοι μας τραπεζίτες κ' ἐμποροὶ σὰν τοὺς Ἑβραίους δίχως ῥίζα πουθενὰ καὶ δίχως δικὸ μας πολιτισμὸ.

*

ΚΑΠΟΙΟΣ ταχίντης ζουγράφει τὶς εἰκόνες τοῦ τέμπλου σὲ μιὰν ἐκκλησιὰ τῆς Νάξου. Φαίνεται πὼς καὶ αὐτοῦ καὶ τοὺς καὶ στοὺς προραφαηλίτες καὶ στοὺς κλασικούς ἀκόμα ζουγράφους τῆς Ἱταλικῆς Ἀναγέννησης, τοῦ ἄρεζε νὰ βάζῃ στὶς ἀγιογραφίες του καὶ πρόσωπα γνωστά. Ἔτσι παρὰστῆσε σὲ κάποια εἰκὼνὰ του καὶ τὸν ἐπίσκοπο Παροναξίας—ὅχι σὰν ἄγιο, μὰ σὰν ἄνθρωπο πού ἔρχεται νὰ μετανοήσῃ.

Σὰν τέλειωσε τὴ δουλειά του ὁ ζουγράφος φώναξε τοὺς ἐπιτρόπους νὰ τῆς δοῦνε. Μ' αὐτοὶ πῆγαν νὰ σκάσουν ἀπὸ τὸ θυμὸ. Ὁ ἐπίσκοπος δὲν εἴτανε φίλος τους. Πὼς λοιπὸν αὐτοὶ νὰ τὸν ἀφίσουνε μέσα σὲ ἀγιογραφία τῆς ἐκκλησιᾶς τους; Καὶ δίχως νὰ χάσουνε καιρὸ βάλανε καὶ ζύσανε τὸ πρόσωπο τοῦ μισητοῦ ἐπισκόπου.

Τὸ περιστατικὸ εἶναι μικρῆς σημασίας. Ὅμως δείχνει σὲ τί πρωτόγονη ψυχολογικὴ κατάσταση βρισκόνταν μερικὸι ἄνθρωποι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Εἴπαμε μερικοὶ μὰ δὲ θὰ μᾶς φαινότανε παράξενο, ἂν αὐτοὶ οἱ μερικοὶ εἴτανε κ' ἡ πλειονοψηφία. Τὰ προσωπικὰ κυβερνοῦνε σκεδὸν κάθε τί σὲ τοῦτον τὸν τόπο καὶ βλέπουμε τώρα πὼς οὐτε καν οἱ ἀγιογραφίες δὲ γλυτώνουνε ἀπὸ τὴν τυραννία αὐτοῦ τοῦ νόμου.

*

ΤΑ ΞΕΣΠΛΩΘΜΑΤΑ τοῦ κ. Χατζιδάκη κατὰ τῆς δημοτικῆς καὶ τῶν ὁπαδῶν τῆς ἐξακολουθήσανε καὶ τούτῃ τὴ βδομάδα. Προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ πὼς ἡ πολιτικὴ μας εἶναι ἀντεθνική. Καὶ σ' ἕνα κύριό τους ἄρθρο «οἱ Ἀθηναῖοι» μᾶς λένε καθαρὰ ἀντεθνικούς.

Αὐτὰ τὰ ἔχουμε ἀκούσει καὶ ἄλλοτες. Ἀλλῇ ἀπάντησιν δὲν ἔχουμε παρὰ μιά καὶ τελειωτική. Ἐμεῖς δουλεύουμε μ' εὐληκρίνεια γιὰ τὸ ἔθνος καὶ ξέρουμε τί θὰ πῇ ἀληθινὸς πατριωτισμὸς. Μᾶς εἶναι ἀδιάφορος οἱ βρισίες κ' οἱ κακοήθειες.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΞΕΓΥΜΝΩΜΑΤΑ*

§ 14

Ἀλέξαντρος Μαυροκορδάτος.

Ὁ Πολίτης ὁ Νικουσης μᾶς φάνηκε ἄνθρωπος τετράξυπνος, ἀκοίμητος, πού ποτές δὲν παραπατοῦσε, λοιπὸν καὶ δὲν ἔπεφε· ἐπειδὴ στὴν ἀνάγκη ἀποχαιρετοῦσε τὰ δύσβατα μονοπάτια τῆς ἀλήθειας κ' ἔβγαине στὴν ἀπλοχωρία. Ὁ Χιώτης ὅμως ὁ Μαυροκορδάτος, ἂν καὶ ἀμάρτησε θανάσιμα πουλώντας τὴν ἀξιοσύνην του στοὺς ἐχτροὺς τῆς πατρίδας του, μᾶς δείχνει κάποια περσότερη λεβεντιά, καὶ αὐτὸ τὸ χρωστοῦμε ἴσως στὴν ἐξοχὴν τοῦ μητέρα τὴ Ρωξάντρα, εὐγενικὰ γυναῖκα καὶ συνάμα τόσο σοφὴ, πού κατὰ τὸ χρονογράφο τῆς ἐποχῆς τῆς ἀρχόντου περιηγῆται ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ συνομιλοῦσαν μαζί της κ' ἐθαύμαζαν τὴν σοφίαν της.

Ἀφοῦ ἔμαθε καὶ αὐτὸς τὶς χρειαζόμενες γλώσσες, Εὐρωπαϊκὲς καὶ Ἀσιατικὲς, ἔγινε στὴν ἀρχὴ γραμματικὸς τοῦ Νικουσης. Ἀπ' ἐκεῖ μὲ τὸν καιρὸ ἀνεβηκε στὴ διερμηνεία. Δὲ φαίνεται νὰ ἔλαμψε πολὺ στὴν ἀρχή. Ἐπειδὴ τὸ σπουδαιότερο περιστατικὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς του φαίνεται νὰ εἶναι κατὰ τοῦ μᾶς θυμίζει τὴ συζήτηση ἐκείνη τοῦ ἐνίκου καὶ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ στὴν πρώτη ἐποχὴ τοῦ Νικουσης. Αὐτὴ λοιπὸν τὴ φορὰ τὸ ζήτημα εἴταν, πού νὰ καθῇ ὁ Πρέσβης τῆς Γαλλίας· σὲ θέση σὰν τοῦ Βεζύρη, ἢ σὲ κατώτερη θέση. Κ' ἐπειδὴ ὁ Βεζύρης ἀπαιτοῦσε νὰ καθῇ ὁ Πρέσβης σὲ κατώτερη θέση, πῆρε τὰ δῶρα τοῦ Πρέσβη κ' ἔφυγε.

Μὲ τέτοια μικρολογήματα παραγεμίζουν οἱ χρονογράφοι τὰ πρῶτα τοῦ χρόνιου. Τὴν καθαυτὸ ἱστορικὴν του παρουσίαν μᾶς τὴν κάμνει ὁ Μαυροκορδάτος στὰ 1683, στὴν ἐκστρατεία δηλαδὴ τῆς Βιέννης. Ἀπότυχέ ὅμως ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη, ὀργίστηκε ὁ Σουλτάνος, θανάτωσε Πασάδες καὶ Τεφετάρηδες, καὶ μόλις γλύτωσε τότες ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τὸ χαμὸ τῆς περιουσίας του, μὲ φυλάκισμα καὶ μὲ ξύλο. «Τύχῃ οἰκτρὰ τῶν δούλων τῶν εἰς ἀρχοντας μεταμφευννυμένων», λέει μὲ ρητορικὸ λυρισμὸ ὁ ἱστορικὸς μας. Σωστότερα θάκρινε, νομίζουμε, ἂ μᾶς ἔλεγε, «τῶν δούλων Ρωμῶν τῶν εἰς ἀρχοντας Ρωμῖους μὴ μεταμφευννυμένων».

*Ἡ ὁρχὴ του στὸν ἀριθ. 281.

mia e senza lode. Καὶ γιὰτί; Γιὰτὶ τοὺς δασκάλους διόλου ψυχρά δὲν τοὺς συλλογίζονται, ἀφοῦ τοὺς τρέμουνε ὁλόεναν. Κι ὥστόσο κοντὰ στὸ νοῦ πὼς μὲ τὸ νὰ τοὺς τρέμουνε, τοὺς δίνουνε θάρρος, κ' οἱ δασκάλοι καταντῶνε κίνυνος ἡθικός.

Νὰ πού πάλι ἐρχοῦμαστε στὴν ἡθικὴ καὶ θὰ δῆτε πὼς ἔχουμε δίκιο.

Πολλοὶ δημοδασκάλοι καταλάβαινε πὼς γιὰ τὰ παιδιὰ, γιὰ τὸ ἔθνος, ὅζω ἀπὸ τὴ γλώσσα τὴ μητρική, σωτηρία δὲν ὑπάρχει. Μέρα τὴ μέρα πληθαίνει λοιπὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοδασκάλων πού ἀκολουθοῦνε καὶ σεβόνταν τὴν ἰδέαν. Οἱ ἄλλοι ὅμως οἱ δασκάλοι τὸ βλέπουνε ἀφτὸ καὶ ἡσυχία δὲν ἔχουνε. Νοιώθουνε πὼς συζήτηση νὰ πιάσουνε μαζί τους, γιὰ νὰ τοὺς φέρουνε μὲ τὸ μέρος τους, δὲν μποροῦνε, ἀφοῦ συζήτηση τοῦ λόγου τους δὲ συνηθίζου· χτυποῦνε, δὲν πείθουνε—καὶ πὼς νὰ πείθουνε; Τότες τί κάνουνε; Τὰ τυραννικὰ τὰ συστήματα καὶ ὁμπρός. Εἶδα τὶς προάλλες σὲ μιὰ πολιτικὴ φημερίδα—τὴν *Πρωτὰ*—ἕναν κατάλογο. Ἀπλὸς κατάλογος, ἔτσι δὲν εἶναι; Ποιόνε θὰ βλάψῃ; Ἀκούστε τώρα. Στὸν κατάλογό τῆς μετρᾷ τάχα ὅλους τῆς Πόλης τοὺς δημοτικιστάδες. Σιγὰ σιγὰ—καὶ πρέπει νὰ τὸ φανταστῇτε πόσο μῖσος, πόση ἔχ-

τρα, πόση κακὴσῆθεια χωρεῖ σ' ἕνα τέτοιο σιγὰ, μὰ καὶ πόσος ταρτουφισμὸς—σοῦ βάζουνε μέσα στὸν κατάλογο καὶ τὰ ὀνόματα—μὲ τὸ ἀπάγγελμά τους ἐννοεῖται—τῶν δημοδασκάλων πού ἀγαποῦνε τὴν ἐθνικὴ λαλιά τους. Τὰ βάζουνε δηλαδὴ, γιὰ νὰ τοὺς πιάσουνε, γιὰ νὰ χάσῃ τὸ ψωμί τους ἕνας πατέρας, πού ζῇ γυναῖκα καὶ παιδιὰ.

Νὰ σὰς πῶ τὴν ἀλήθειαν, δὲ βάσταξα. Τῆς *Πρωτᾶς* τὸν ἀρχισυντάχτη δὲν τονε γνωρίζω. Τὸ πρόσωπο μοῦ εἶναι ἀδιάφορο. Ἐπίασα ὅμως καὶ τοῦ ἔγραψα. Ἐπειτα συλλογίστηκα πὼς τὸ γράμμα μου τί θὰ τὸ κάμῃ; Καὶ τί ὄφελος νὰ τοῦ τὸ στείλω; Δὲν τ' ὅστειλα λοιπὸ καὶ τὸ δημοσιέω ἐδῶ, νὰ τὸ χαροῦνε μαζί μὲ τὴν *Πρωτὰ* καὶ ἄλλοι.

Παρίσι 27 τοῦ Μᾶη 1907.

Κύριε Οἰκονομίδη,

Διάβασα τ' ἄρθρο τοῦ *Φαρμακίδου* στὴν *Πρωτὰ* τῶν 29 τοῦ Ἀπρίλη 1907. Λοιπὸν, ἡσυχὰ καὶ κρῦα σὰς τὸ λέω, ἡ δουλειά πού κάνετε, ὁ *Φαρμακίδης* καὶ σὲς, εἶναι ἀχρεῖα δουλειά. Δὲν ἔχει ἄλλη λέξη καὶ δὲ βρίσκω. Μὰ μήτε γυρῶ. Ἐσῆς Ἑλληνες πιά δὲν εἰστέ. Τούρκεψε ὡς καὶ ἡ ψυχὴ σας. Βάζετε χρονογραφήματα γιὰ τοὺς μαλλιαροὺς, μόνο

καὶ μόνο γιὰ ν' ἀναφέρετε τοὺς δημοδασκάλους πού εἶναι δημοτικιστάδες κ' ἔτσι νὰ τοὺς σηκώσετε τὸ ψωμί τους, γιὰτὶ τὸ ξέρετε πολὺ καλά πὼς θὰ τοὺς πιάσουνε, φτάνει νάχουνε γιὰ τὴ γλώσσα γνώμην δικήν τους, μελετημένη. Μαντατουρέματα καὶ προδοσίες. Τώρα τελεφεταῖα, ἕνας δημοδασκάλος, ὁ Καρατζάς, γιὰ νὰ μὴ χάσῃ τοὺς λίγους παράδες τοῦ μιστοῦ πού παίρνει, ἀναγκάστηκε νὰ γράψῃ γράμμα δημοσίῳ, νὰ δηλώσῃ πὼς δὲν εἶναι δημοτικιστής, ἂν καὶ μᾶς σύνταξε ὁ ἴδιος ἕνα πολὺ πετυχημένο ἀναγνωστὰρι γιὰ τὰ παιδιὰ, πού τὸ βράβεψε ὁ Νουμάς. Ἰδοὺ τί μαθαίνετε στὸ ἔθνος, τὴν ψεφτιά, τὴν ἀνήθικην τὴν ψεφτιά, καὶ ἂν τὸ νομίζετε πὼς μὲ τέτοιες ψεφτιές τὸ ἔθνος θὰ προκόψῃ, γελιέστε. Πάει κάτω καὶ τὸ φταίτε πρῶτοι ἐσεῖς.

Μὰ νὰ μὴ θαρρῆτε πὼς μπορεῖ ἕνας ἄνθρωπος νὰ βλέπῃ τέτοια καμώματα, καὶ νὰ μὴ βάλῃ τὰ δυνατὰ του, γιὰ νὰ τελειώσουνε μιὰ ὥρα προτήτερα. Ἐγὼ ξέρω τί σὰς χρειάζεται καὶ θὰ τὸ κάμω, ἐπειδὴ κιντυνέει τ' αἰμοῖρο τὸ ἔθνος μὲ τὰ σωστά του. Ὡς τώρα σὰς λυπήθηκα ὅλους καὶ δὲ μίλησα. Θὰ γράψω ἄρθρο γιὰ τὸ ζήτημα καὶ θὰ τὸ γράψω νὰ δημοσιεφτῇ σὲ κανένα παρισιανικὸ περιοδικό. Ἐκεῖ θὰ ξεσκεπαστοῦνε τὰ φερσίματά σας. Τὶς κα-

«Όμως η συνείδηση του Μαυροκορδάτου δε φαίνεται να είναι ολόκληρα νεκρωμένη. Τό βλέπουμε αυτό από μερικά του λόγια γραμμένα στη φυλακή. «Πολλάκις τὸν αὐτὸν τῆς δουλείας λίθον κυλόμενον», λόγου χάρι. Ἄλλου πάλι κλαίγεται μετὰ τις κακίες τοῦ «αὐλικοῦ βίου». Εἶχε μὲν ἄλλους λόγους χαμένα τὰ νερά του, καὶ μπήκε στὰ βάζανα ἀπὸ τὴ φορὰ τῶν περιστατικῶν, καὶ ὄχι ἀπὸ γυμνὴ ἀσυνειδησία.

Στὴ φυλακὴ ἔχασε καὶ τὴν ἀγαθὴν του μητέρα. Κι ὅμως τὰ παθήματα δὲν τὸν ἄλλαξαν, παρὰ στὰ 1685 τὸν ξαναβλέπουμε Μεγάλου Δραγομάνου, τέρ-παγμένου του πλούτη γυρισμένα, καὶ μετὰ νέα μάλλιστα σοδήματα. Δὲ θὰ πολυλογίσουμε δηγῶντας τὴν πρεσβεία του στὰ 1688, ὅταν πῆγε στὴ Βιέννη μετὰ τὸ Σουλφικάρ Ἐφέντη, νὰ συμφωνήσῃ εἰρήνην μετὰ Γερμανοῦς, μετὰ Ρούσους καὶ μετὰ Πολωνοῦς. Ἀπότυχος ὅμως πάλι, καὶ τρεῖς τέσσαρα χρόνια κατόπι γύρισε ἄπραχτος. Ὡς τόσο δὲν πᾶσι ἡ καρδιά τοῦ βιογράφου του νὰ τὸν ἀφήσῃ μὴτ' ἐδῶ ἀνεγκωμιάστο, ἐπειδὴ μᾶς ζητᾷ μετὰ πόση τέχνη ἤξερε νὰ γυρίσῃ τὰ ζῶματά του πρὸς ὄφελος τῶν πατριωτῶν του, λόγου χάρι ὅταν παρουσιάστηκε στὸν Αὐτοκράτορα μὲ ἄλλους τέσσαρεις ὁμογενεῖς ἀκόλουθους ἢ συντρόφους. Τέτοιο ὄφελος πῶς μπορούσε νὰ τοὺς χορηγήσῃ, κοντὰ στὸ νοῦ. Καὶ μὴτε τ' ἀφιστάλλουμε πῶς ὄφελος λογαριάζετο τὰ χρόνια ἐκεῖνα νὰ παρουσιασθῇ σὲ ξένη Αὐλὴ ἀντιπρόσωπος τοῦ Σουλτάνου. Νὰ μᾶς τὰνγράψῃ ὅμως αὐτὸ χτεσινὸς χρονογράφος καὶ νὰ μᾶς τὸ χαρακτηρίσῃ ὄφελος δίχως νὰ κοκκινίξῃ, μᾶς φαίνεται μὲ τὴν ἀλήθεια ἀπίστευτο. Θὰ τοῦ ξέφυγε χωρὶς ἄλλο ἢ λέξιν.

Ἡ ἀληθινή του δόξα ἀνάλαμψε στὸ Κάρλοβιτς (1698). Ἀδύνατο νὰ ἱστορηθῶν ἐδῶ τὰ διπλωματικά καθήκοντα τοῦ Συνέδριου ἐκεῖνου. Ἄν καὶ δεύτερος στὴ σειρά ὁ Μαυροκορδάτος, (ἐρχότανε κατόπι ἀπὸ τὸ Ραῖζ Ἐφέντη Ραμὴ Μεχμέτ), φάνηκε ὅμως πρῶτος στὴ δύναμη τοῦ λόγου, μονομάχησε μετὰ ἀντιπρόσωπους πέντε Κρατῶν, καὶ βγήκε νικητὴς σὲ μεγάλα ζητήματα. Ἄλλου πρέπει νὰ πᾶμε νὰ μελετήσουμε τὸ περίφημο τὸ ζήτημα ἂν τὰ σύνορα καὶ ἡ κατοχὴ ἔπρεπε ἢ ὄχι νὰ ὀριστοῦνε συνέχοντα, ἀλλοῦ τὰ ἐπιχειρήματα μετὰ τοὺς Βενετούς ἂν ἔπρεπε ὁ Μοριάς νὰ χωρισθῇ γιὰ χάρι τους ἀπὸ τὸ λαϊκὸ ἢ ἀπὸ τίς πλάτες, ἀλλοῦ ὅλα ἐκεῖνα τὰ πολύκοτα προβλήματα ποὺ ἔλυσε ὁ μέγας ὁ νοῦς τοῦ Χιώτη, ποὺ στὴν ἀνάγκη ἐβγαλε καὶ ἀπὸ τὸ Κοράνι ἐπιχειρήματα. Ἐμᾶς ἐδῶ δουλειὰ μας εἶναι νὰ ρωτήσουμε ἓνα πρᾶμα μονάχα. Ὁ ἐξοχὸς αὐτὸς ἄνθρωπος, ποὺ ὕστερ' ἀπὸ τὸ Κάρλοβιτς ἀνακηρύχθηκε *Μαχρέμ* — *Ἐσράχης*, ἀπὸ τὸ Σουλτάνο, *Ἐκλαμπρότατος* ἀπὸ τοὺς ραγιάδες του, *Κόμητας* τῆς *Αὐτο-*

ταγγελίας, τὰ μαντατουρέματα, ἐκεῖνο τὸ ἀσιατικὸ, τὸ κούρδικον, ποὺ δὲν ἀφίνει τὸν ἄλλον νῆχιν γνώμη δική του, τὴν κατάχρησιν τῆς δυνάμεως τὴν κακορίζικην, ὅλα θὰ τὰ φανερώσω, γιὰ τὴν ἐπὶ τὸ θέλει πᾶς τὸ χρέος τὸ ἠθικόν. Δὲ θὰ παραιτήσω, χωρὶς νὰ τοὺς διαφεντέψω μετὰ τὰ μέσα μου, τὸς νέους ποὺ τὸ καλὸ γυρίζουνε καὶ ποὺ ἡ πρόληψις τῆς ἀμάθειας καὶ τοῦ δασκαλισμοῦ, πολεμᾷ μετὰ κάθε τρόπο νὰ τοὺς καταστρέψῃ. Ἀμα πρῶτοι ἐσεῖς προδίνετε τοὺς δικούς σας, οἱ Τούρκοι τί θὰ τοὺς κάμουνε τότες; Νὰ ντρέπεστε γιὰ τὸν ἀχρεῖον τὸν τρόπο. Μετὰ τὴν καθαρὴν καταστρέφεται τὸ ἔθνος. Μπορεῖ ἀπὸ τὸ νὰ μὴν τὸ νοιώθετε. Δὲ σημαίνει ὅμως πῶς ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγέλλετε καὶ νὰ καταδιώχνετε. Μοῦ ἔδωκε καὶ μένα ἡ τύχη μιὰ πέννα. Θὰ τὸ δῆτε, γιὰ τὸ ἀπὸ ἐπὶ φέρεστε, θὰ πῇ πῶς παίρνετε ἀπάνω σας καὶ τὴν ἐφύνην. Ἀξίζει νὰ μάθῃ ὁ κόσμος ὅλη τὴν ἀλήθειαν, γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ἑλλάδας.»

Τόσα τοῦ ἔγραψα τοῦ φίλου, γιὰ νὰ ξέρῃ. Καὶ ἡσύχασα. Καὶ εἶναι περίεργον τί γαλήνη ἀμέσως βασιλεύει στὴν ψυχὴ μας, ἀμα καταλάβουμε τὸ χρέος

κρατορίας ἀπὸ τὴ Γερμανία — τί μᾶς εἶτανε; Αἶμα μας, καὶ τίποτις ἄλλο.

Στ' Ἀγιοταφίτικα ζητήματα ὡς τόσο, ὅπως πρὶν ὁ Νικουσης, εἶσι τώρα καὶ ὁ Μαυροκορδάτος φιλοτιμήθηκε νὰ πολιτευτῇ σύμφωνα μετὰ τὰ ἔθνη μας συμφέροντα. Ἀμα ἐρχότανε λόγος γιὰ τέτοια, τοὺς ἔβλεπε ὅλους πατριώτες τῆς φτηνῆς ὁμῶς καὶ τῆς εὐκολῆς σειρᾶς πατριώτες. Ἐπειδὴ ἐπιμένοντας νὰ λειτουργοῦνε στοὺς τόπους ἐκεῖνους Ὁρθόδοξοι καὶ ὄχι Φραγκισκανοὶ ἱερεῖς δὲν ἐρέθιζαν τὴν Τούρκικην τὴν ὀργήν, ἅρα δὲν εἶχανε φόβον μήτε ἀπὸ Τούρκικην τιμωρίαν. Μ' ἄλλους λόγους ὁ πατριωτισμὸς αὐτὸς θυσίαν δὲ γύρευε.

Ἀς μὴν παραλείψουμε καὶ τὸ μεγαλύτερον ἥρωϊσμόν τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἀς ἀκούσουμε μάλιστα πῶς τὸν δηγέται ὁ ἴδιος ὁ χρονογράφος του, περιγράφοντας τὴν ἐκκλήσιν τῆς Πατριαρχείας, ὅταν παραιτήθηκε ὁ Ἰακώβος καὶ προχειρίστηκε ὁ κύριος Καλλίνικος. «Πηγαίνοντας (λέει ὁ Δαπόντες), δυὸ Κληρικοί νὰ τὸν φέρουν (τὸν κύριον Καλλίνικον) ἄρχισαν ὀλίγον. Ὁ δὲ Καρυοφύλλης, μέγας λογοθέτης, ... εἶπε: τί κάμνουν αὐτὰ τὰ βουδάλια καὶ ἀργοῦν; ... Ὁ Ἀλέξανδρος τότε τὸν ἔκρουσε καὶ ... εἶπε πρὸς τὸν λαόν. Ἰδετε, χριστιανοί, ὁ ἀσεβὴς νὰ λέγῃ τοὺς Κληρικούς βουδάλια! Καὶ ὁ Καρυοφύλλης τότε τὸν ἀπεκρίθηκε λόγια ἐναντία τῆς τιμῆς του. Καί ... ὁ μέγας δραγομάνος ἔτρεξε καταπάνω του, καὶ ἐδάρθησαν. Ὅμως τίς γροθιὰς τίς ἔφαγεν ὁ Καρυοφύλλης».

Ἐπαθε νέους καταδιωγμούς καὶ νέα βάζανα ὁ Μαυροκορδάτος στὰ 1703. Κατόπι ἀπὸ ἄλλα τρία χρόνια ὅμως ἡσύχασε μιὰ γιὰ πάντα, ἀπὸ ἀφιέρωσε τὴν πολυτάραχην ζωὴν του καὶ τὸν ἐξοχὸν νοῦν του σὲ πράγματα ποὺ ποτέ δὲ θὰ τὰ φιλονεικήσῃ γιὰ δικὰ τῆς ἡ ἐθνικὴ ἱστορία μας.

(ἀκολουθεῖ)

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ

Λογαριάσαμε πῶς στοὺς διάφορους σὺλλογους, σωματεῖα, ἐταιρίαι, σχολεῖα κλπ. τῆς Ἀθήνης, ἀπάνου ἀπὸ 100 λόγοι καὶ ποιήματα ἐφωνηθήκαν, γιὰ τὴν Ἑθνικὴν γιορτὴν τῆς περασμένης Τρίτης.

— Οἱ ῥήτορες ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, καὶ οἱ ἀκουσάδες ἀπ' τὴν ἄλλη νομίζουμε πῶς τὸ μεγαλύτερον καθήκον τους πρὸς τὴν πατρίδα, εἶναι νὰ μεθύσουν μετὰ λόγια κάθε χρόνον τὴν μέραν αὐτήν, καὶ ὕστερα νὰ πᾶνε σπῆτι τους νὰ κοιμηθῶν μ' ἡσυχὴ συνείδηση.

— Ὁ Θεοτόκης τὸν πανηγυρικὸν του τὸν ἐβγαλε στὴ

μας, ἀμα μιλῶν μέσα μας ἡ δύναμις τῆς ἰδέας, ἀμα δὲ φοβηθῶμε ἀνθρώπους ποὺ σωστὸ ἐκεῖνοι νὰ μᾶς φοβοῦνται, ἀπὸ ἐμῶς εἶσι ποτὲ μᾶς δὲ θὰ φοβηθῶμε, καὶ φυλάγουμε κατὰ βᾶθρα τὴν λατρεία τῆς λεπτέριας καὶ τῆς ἡθικῆς. Φτάνει μιὰ φορὰ κανεὶς νὰ τοὺς δείξῃ θάρρος καὶ θὰ δῇ τί ἔφορον ποὺ εἶναι, θὰ δῇ πῶς θὰ τὸν ἀνταμείψῃ τὸ συναίσθημα τοῦ ἡσυχου τοῦ κουράγιου. Ἔτσι θὰ συνήθισῃ καὶ μάλιστα θὰ καμαρώνῃ τὸν ἑαυτὸν μετὰ ἄδολην χαρὰν.

Καὶ τώρα νὰ πᾶμε στὸ Νησί μας, τὸ θεῖο τῆς Πρίγκιπος τὸ Νησί. Ἐκεῖ νὰ χαροῦμε καὶ μετὰ τὴν χαρὰν τῆς ἰδέας. Νὰ γεμίσῃ τὴν καρδίαν μας ὁ ἀπέραντος ὁ πόθος τοῦ καλοῦ. Κάθε χρόνο ἐρχομαι καὶ σὰς γράφω ἀπὸ ἓνα Πρόλογον. Στὸ μεταξύ ἀκολουθοῦνε τὰ θρόνικα ποὺ εἶτε κακὰ εἶτε ὄχι, ὁ καθένας μας τὰ δοκιμάζει. Ἀπὸ τὸν Πρόλογόν μου θέλω νὰ μᾶς φέρῃ στὸ Νησί, τὸ Νησί τῆς Ἀρμονίας, ὅπου λάμπουνε παντοτινὰ ἡ Ἀλήθεια, ἡ Θέλησις καὶ ἡ Ἀγάπη.

Τετάρτη, 26 τοῦ Θεριστοῦ 1907.

ΨΥΧΑΡΗΣ

Βουλὴν, μιλῶντας γιὰ τὰ Ἐξωτερικὰ ζητήματα. «Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὰ συμφέροντα καὶ αἱ συμπάθειαι τῆς Ἑβρώπης, δὲν εἶναι δυνατόν αὐτὴ νὰ θυσιάσῃ τὸν Ἑλληνισμόν». Ποτές ἴσαμε τώρα ἡ πολιτικὴ τοῦ «Σωδὸν ἐλέτησόν» δὲν εἰπώθηκε ἐπιγραμματικώτερα.

— Ὁ Μιστριώτης εἶπε πάλι τὸ χρυσόλογόν του καὶ τὴν μέραν τῆς Ἑθνικῆς μας γιορτῆς.

— Σὲ κάποια φημερίδα ἔγραψε ἄρθρον ποὺ ἀρχινᾷ ἐτσι: «Μετὰ μακραίωνα τῆς δουλοσύνης ζῶσαν ἐφάνης λαμπρὸς καὶ μεστὸς χρυσοφάνων ἀκτίνων ἐν τῷ στερεώματι τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ, διφρηλάτα Ἥλιε, κατὰ τὴνδε τὴν ἀγίαν ἡμέραν, ἐν ἡ ἐνεουργήθῃ ἡ κρίσις...»

— Καὶ τελιώνει. «Ἡ ἀνδρεία δὲν εἶναι ἀναγκία μόνον ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ, διότι ἀπὸ τινος χρόνου ἀνεφάνησαν προδότες, οἵτινες ἐκ παντὸς τρόπου περιωρῶνται ὅπως διὰ τῆς μεθόδου τοῦ χυδαῖου διασπᾶσιν τὴν ἐνότητά τῆς γλώσσης, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ἡ σωτηρία τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἡ ἐπιρρωσις τῆς Ἑκκλησίας».

— Ὁ σεβαστὸς ἀνὴρ πᾶσαι φάνεται τώρα τελευταία «μηνία καταδύωσιν» καὶ ὅλο προδότες βλέπει στὸν ὕπνον του καὶ στὸν ξύπνον του, καὶ μάχεται κάθε ὥρα νὰ τοὺς ξεπαστρέψῃ μετὰ λόγους καὶ μετὰ ἄρθρα. Αὐτὸ τοῦ εἶναι ἀρετὴ τιμωρία τοῦ δύστηνου.

— Ὑστερὰ ἀπὸ τὴν τόση λογοκοπίαν μᾶς ἤρθε νὰ ἀνακουφισθῇ τὰ λίγα μεστωμένα καὶ σοφὰ λόγια τοῦ Παλαμᾶ μας, στὴν «Ἀκρόπολιν» τῆς 25 τοῦ Μάρτη.

— Ὁρθοστυλῶθηκε ἀπάνου ἀπ' ὅλους ὁ Ποιητὴς καὶ φώναξε πῶς «μὲ φιλήσυχους νοικοκυραίους, μετὰ φαρμάκων πατριώτες, καὶ μετὰ λογιώτατους τῆς Βιβλιονίκης δὲν πλᾶθουνται τὰ ἔθνη».

— Τούτῃ τὴν Κερικὴν στὸ Πανεπιστήμιον «τελεῖται» τὸ Σεβαστοπούλειον ἄγος. Ὅσοι θέλουνε νὰ γελάσουν μετὰ τὴν καρδίαν τους, δὲν ἔχουνε παρὰ νὰ βρεθῶν ἐκεῖ γιὰ νὰ καταμαρῶσουν ἄλλη μιὰ φορὰ τὸ Μιστριώτη φορτωμένον ἀπαρέμφατα, μετοχές, μέσους ἀρίστους κτλ. ἀπὸ τὴν κορφήν ὡς τὰ πόδια.

— Ὁ διευθυντὴς τοῦ «Νουμᾶ» καὶ Τυχόπουλος βγήκε σὲ ταξίδι τὴν περασμένην βδομάδα ἴσχυε τὴν Κέρκυρα. Θὰ εἶναι ἐδῶ σὲ δυὸ—τρεις μέρες.

ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ

κ. Α. Βαδ. Διάβασε τὴ σημερινὴν μᾶς ἐπιφυλλίδα καὶ καὶ θὰ βρῇ τὴν ἀπάντησιν. Ὁ «ἐπιφυλλοχτικὸς» εἶναι μισὸς δημοτικιστὴς, ἔχει καταλάβει μονάχα ἀπὸ τὴ μισὴ μεριά τὸ ζήτημα. Γιὰ ν' ἀκολουθήσῃ κανεὶς τὸν κανόναν στὴ γλώσσα, κατὰ τὸ μεγάλο παράδειγμα τοῦ Ψυχῆρη, ἀνάγκη πρῶτα πρῶτα νὰ μὴν εἶναι στενοκέφαλος. Τάλλα εἶναι πρόφασες καὶ ἀδυναμίαι. — κ. Α. Τ. Τὸ ἐπιγράμμα ποὺ μᾶς ἔστειλες καθυστέρησε, καὶ τὸ τυπώσαμε ἐδῶ.

ΣΤΟ ΚΑΠΕΛΛΟ ΤΟΥ ΜΙΣΤΡΙΩΤΗ

Μαῦροι ἀναβαίνουν καπνοὶ
Στὴ σκουριασμένη μηχανῇ
Ποῦ στέκεσαι φουγάρο.

Κ' ἐδῶ με κέεινε μᾶζι

— Κι ὅς χάσκουν γύρω σου οἱ χαῖροι—
Τράβα λοιπὸν στὸ κάρρο.

— κ. Μαρ. Δημ. Δὲν τὸ ξέρεις πῶς οἱ περισσότεροι χτυπᾶνε τὴ δημοτικὴν ἀπὸ σφερό; Πιθανὸν δὲν μπορεῖ νὰ κρυφτῇ ἡ ντενεκεδωμένη τόσο καλὰ, ὅσο κατὰ τὴν καθαρεύουσαν. — κ. Χ. Σφ. Τοῦ Σταμίου Βαλβίου οἱ «μαφυλάκαί σίλφακες» εἶναι ὁ Μιστριώτης, ὁ Γαρδίκας, ὁ Ζησίου, ὁ Φαραντάτος, ὁ Βάσις, ὁ Χατζιδάκης, καὶ ἡ ἄλλη παρέα τῶν δασκάλων, ποὺ χτυπᾶνε τοὺς χοντροὺς μιστοὺς ἀπ' τὸ κουβέρνο. Αὐτοὶ εἶναι τὰ ἀληθινὰ μισθάρνα ὄργανα τῆς Καθαρεύουσας.

Ἡ ΛΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

εἶναι *ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟ* γιὰ τὸ λαὸν καὶ δέχεται καταθέσεις ἀπὸ *μιὰ δραχμὴν* καὶ ἀπάνω.

Σοῦ πλερώνει τόκο 4 1/2 % καὶ σοῦ δίνει πίσω τὰ χρήματά σου ὅποτε θελήσεις εἶτε ὅλα εἶτε μέρος ἀπ' αὐτά.